

arnika

CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST SLAVKOVSKÝ LES 41

Mgr. PETR NEVEČEŘAL

1969
1996

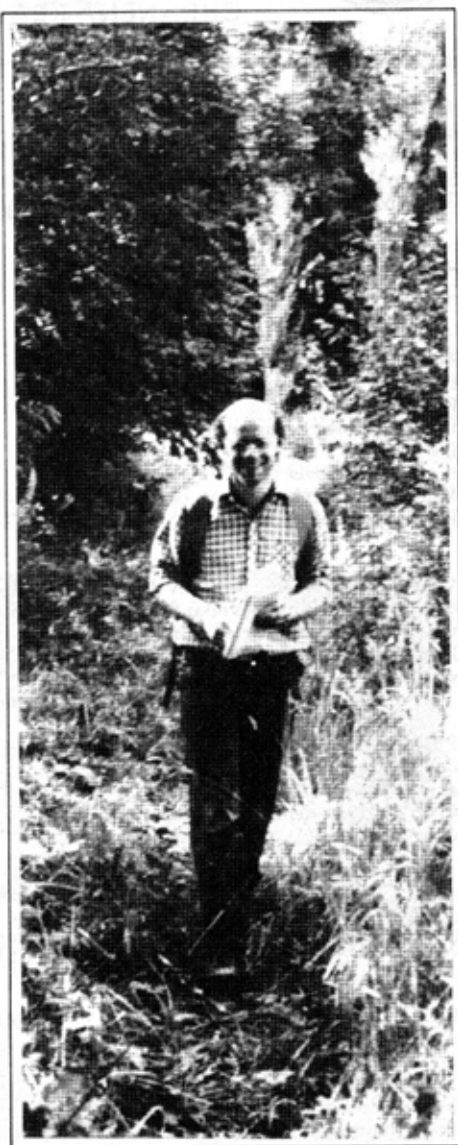
V únoru nás zastihla smutná zpráva. Ve Vysokých Tatrách tragicky zahynul při horolezeckém výcviku náš kolega Petr Nevečeřal.

Otřesen touto zprávou jsem otevřel staré kroniky mladých přátel Rolfova ostrova a nad jejími stránkami a fotografiemi vzpomínal na Petrova dětská léta. Na přátelství, na bezstarostné dětské hry a na krásné dny strávené v místech nám všem, tedy i Petrovi, tak blízkých. Již tehdy začal Petr vynikat nad svými vrstevníky svými botanickými znalostmi. První práce a přírodní pozorování v jeho jedenácti letech mnohdy vysoko převyšovaly znalosti i dospělých rádců. Ano, byl vždy o jednu metu před ostatními. A tak tomu bylo i v dobách jeho středoškolského a vysokoškolského života.

Nikdy nebyl "nezáživným vědcem". I při svých studiích se neustále vracel na Rolfův ostrov a pomáhal při vedení Mladých ochránců přírody Slavkovského lesa. Pro svoji povahu a dar předávat své znalosti zajímavou formou i těm nejmladším, byl všemi obdivován a uznáván.

Po úspěšném ukončení studií na přírodovědecké fakultě začal pracovat ve Správě CHKO Slavkovský les jako specialista - botanik. I přes své mládí si dokázal získat vážnost všech kolegů. Za jeho krátké působení po něm zůstalo mnoho vysoce odborných vyjádření, studií, odborných prací, pozorování, ale i nových botanických terénních objevů. Po krátkém působení u nás začal pracovat v Botanickém ústavu AV ČR v Průhoniciích. Ani tehdy nezapomněl na svůj rodný kraj a na místa svého prvního odborného působení. Do Slavkovského lesa se pravidelně pracovně i lidsky vracel.

Krutá lavina ukončila Petrovi cestu na samém začátku jeho vědeckého i lidského života. Neukončila však naše vzpomínky na něho jako na vynikajícího odborníka, na přítele a dobrého člověka.

arnika

č. 41

1996

CHRÁNĚNÁ KRAJINNÁ OBLAST SLAVKOVSKÝ LES

ARNIKA - informační a metodický bulletin. Jako nepravidelník vydává Správa chráněné krajinné oblasti Slavkovský les, Anglická 119/15, 353 01 Mariánské Lázně, tel. 4081.

Redakce:
Jan Harvánek

Řídí redakční rada ve složení:
RNDr. Jaroslav Boček
RNDr. Petr Bouše
PhDr. Stanislav Burachovič
Jiří Klsák
Ing. Josef Královec
Mgr. Ellen Volavková
Ing. Stanislav Wieser

Vychází nepravidelně pro aktiv dobrovolných spolupracovníků Správy CHKO Slavkovský les. Uzávěrka tohoto čísla (41/1996) 14. prosince 1995. Náklad 900 výtisků.

Příspěvky zasílejte na adresu redakce. Za původnost a obsahovou správnost příspěvků ručí autoři. Číslo 41/1996 neprošlo jazykovou úpravou.

Tisk: MARIENPRINT Planá
Sazba: DTP SERVIS
Mariánské Lázně

Barevné foto na 1. straně obálky:
Archeologický průzkum "strážště" u Nimrodu. Foto Pavel Šebesta.
Barevné foto na 4. straně obálky:
Střelecký mlýn v Březové.
Foto: Stanislav Wieser.

OBSAH

- 1
Mgr. PETR NEVEČERAŁ
3
PhDr. Pavel Šebesta
ARCHEOLOGICKÝ PRŮZKUM "STRÁŽIŠTĚ"
U NIMRODU
6
Mgr. Petr Nevečeřal
ŠUMAVSKÁ INSPIRACE
7
RNDr. Jiří Bytel
DROBNÉ ZOOLOGICKÉ ZPRÁVY
9
PhDr. Stanislav Burachovič
O UCTÍVÁNÍ KAMENŮ
11
RNDr. Jiří Bytel
ANOTACE NEPUBLIKOVANÝCH PŘÍSPĚVKŮ
K POZNÁNÍ PŘÍRODY CHKO SLAVKOVSKÝ LES (2)
15
Ing. Miroslav Trégler
PŘÍSPĚVEK K ROZŠÍŘENÍ ROSTLIN Z RODU
VSTAVAC V CHKO SLAVKOVSKÝ LES
19
Josef Brtek
DOČKAJÍ SE HADINGEROVÉ?
21
Zdeněk Buchtele
KAMENNÉ PÁSY NA STOLCI
25
Ing. Miroslav Trégler
ZVONEK HADINCŮVITÝ
V CHKO SLAVKOVSKÝ LES
26
PhDr. Stanislav Burachovič
STŘELECKÝ MLÝN
27
Ing. Lenka Pivoňková - RNDr. Jaromír Sofron
CELOSTÁTNÍ FLORISTICKÝ KURS V CHEBU
28
Kolektiv autorů
NEROSTNÉ SUROVINY SLAVKOVSKÉHO LESA
(2. část)
37
PhDr. Stanislav Burachovič
KDO BYL HEINRICH MATTONI
39
Petr Beran
MARIÁNSKÁ KAPLE V PODLEŠÍ

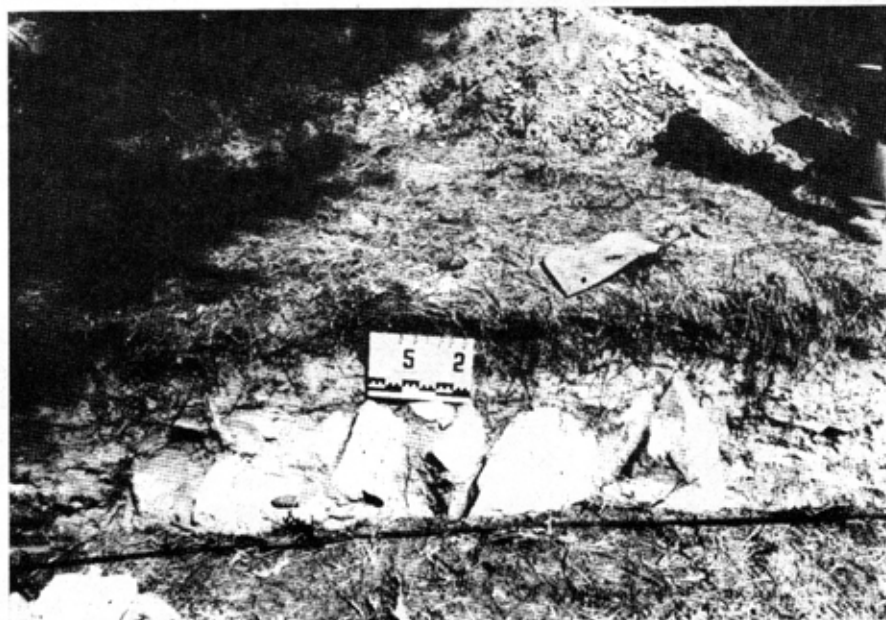
ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM "STRÁŽIŠTĚ" U NIMRODU

V roce 1976, tedy právě před 20 lety, procházel Bohumil Broukal s několika přáteli trasu královské stezky, známé z historických pramenů jako VIA REGIA. U křižovatky této cesty se silnicí Mariánské Lázně - Prameny, asi 1 km severně od výletního hostince Nimrod, našli výrazný kruhový val s příkopem, obklopujícím pahorek o průměru 12 metrů. V Arnice č. 4, 7, a 8 pak vyšla série článků o tomto objevu z pera Richarda Švandrlíka, který se stal otcem označení tohoto terénního útvaru jako "strážišťe". To se ujalo a našli se i tací nadšenci, kteří se rozhodli odhalit jeho tajemství černými "archeologickými"

výkopy. Objekt se dostal do Státního seznamu chráněných nemovitých památek a trochu se naň pozapomnělo.

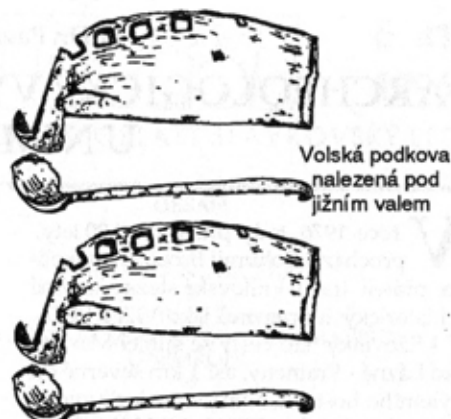
Až v létě roku 1995 nastala situace, vhodná k provedení regulérního archeologického výzkumu. S podporou správy CHKO SL provedlo Chebské muzeum první zjišťovací sondáž. Hlavní pozornost byla věnována samozřejmě akropoli, přes kterou byla položena sonda o délce 11 m, široká 1 m, orientovaná od SZ k JV. Již v povrchových vrstvách se nacházelo relativně velké množství keramických střepů, ukazujících na vrcholný středověk. Při SZ okraji sondy se objevil kamenný půlkruh,

Kamenná klenba pece

kteřý signalizoval nároží stavby. Trochu překvapivé bylo, že konečně nalezený objekt nebyl kamenný, ale dřevěný. Do hloubky 150 cm byly sledované zuhelnatělé fošny, dosahující tloušťky 3 cm. Ty tvořily bednění či lépe stěny sklepního prostoru, velkého asi 6 x 5 metrů, v jehož středu stála pec s kamennou klenbou. Mezi velkým množstvím přepálené mazanice byly i keramické střeby, na kterých bylo znát, že prošly velkým žárem.

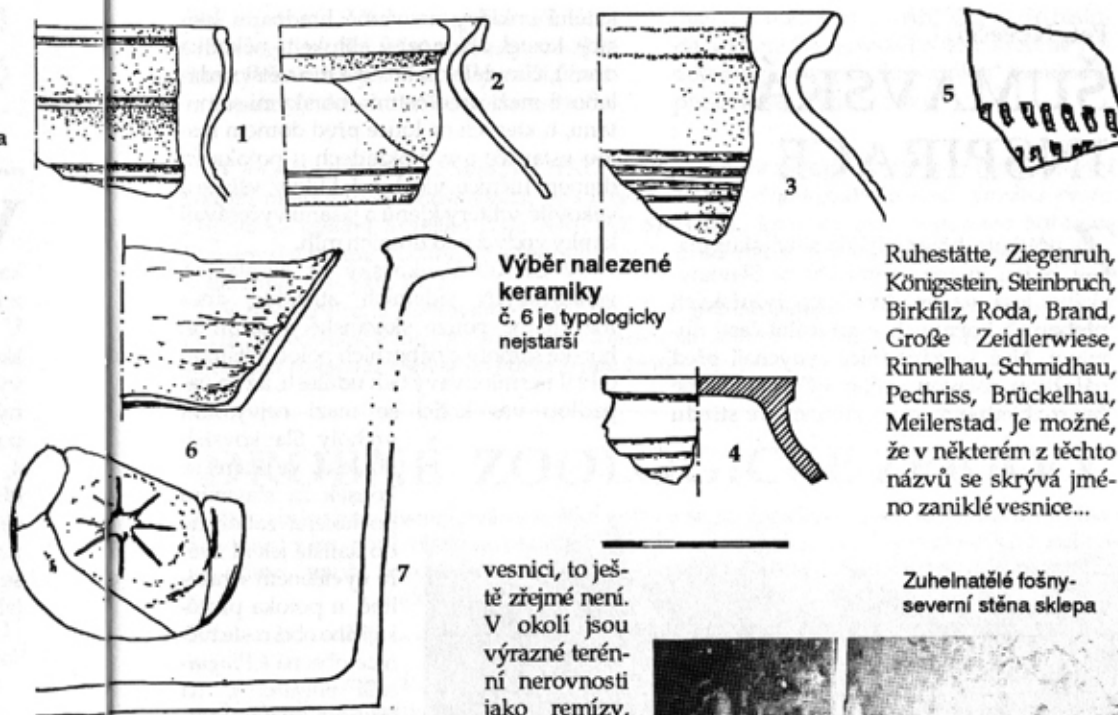
Z keramických tvarů jsou nejvíce zastoupeny tyglíkovité kachle o straně 17 x 17 cm. Zajímavé je, že mají poměrně velmi tenké stěny. Dno je většinou odříznuté strunou z rychle rotujícího hrnčířského kruhu. Ostatní keramické tvary představují hrnce s nálevkovitě vytaženým okrajem, pod hrdlem zdobené většinou obvodovými rýhami, jen jednou se vyskytla kolkovaná výzdoba, dále poklice, mísy a hrncové kachle. Keramika je pro archeologa nejspolehlivějším vodítkem při datování. Zmiňované vytažené okraje ukazují

na konec 13. století, stejně jako velká značka na dně hrnce, který je na vnitřní straně těla ručně modelován a potažen cihlově červenou engobou. "Mušlička", která vznikne na dně nádoby při odříznutí od kruhu, je prvkem poněkud mladším.

Po prvním předběžném zhodnocení nálezů je možné konstatovat, že zde stála malá tvrz, pravděpodobně dřevěná. Její trvání předpokládám od konce 13. do počátku 14. století. Snad je možné je přiřadit době vlády Václava II. až do panování Jana Lucemburského. Sloužila-li tato tvrzka hlídání královské stezky, nebo byla-li sídlem vladky v zaniklé

Tvrziště Kaiserruhe v době výzkumu v srpnu 1995, pohled od severu

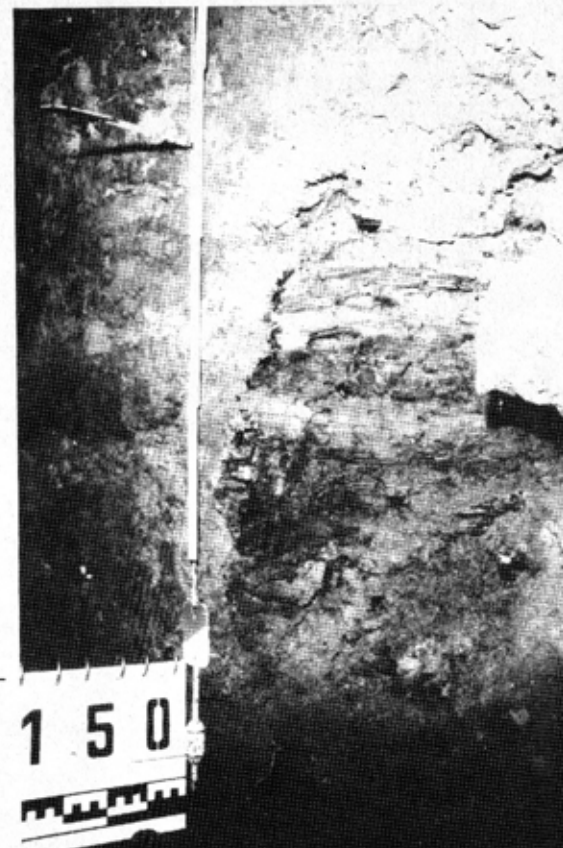

Ruhestätte, Ziegenruh, Königsstein, Steinbruch, Birkfilz, Roda, Brand, Große Zeidlerwiese, Rinnelhau, Schmidhau, Pechriss, Brückelhau, Meilerstad. Je možné, že v některém z těchto názvů se skrývá jméno zaniklé vesnice...

Zuhelnatělé fošny-severní stěna sklepa

vesnici, to ještě zřejmě není. V okolí jsou výrazné terénní nerovnosti jako remízy, valy, kupy. Například na vyvýšenině u přístupové cesty je kruhová rýha o průměru 3 m. Nelogičnost tohoto útvaru nevyjasnila ani výzkumná sonda. Pod celým pahorkem byla dlažba z drobných kamenů a jediné nálezy jsou zlomky cihlových pálených dlaždic. S trochou fantazie bych řekl, že tu byl seník pro krmení vysoké. Také sonda v jednom z pahorků severně od remízy směrem k silnici byla negativní. Celé to byla jen hromada kamení, snad hlušina...

V těchto místech se dosud nepočítalo s existencí zaniklé středověké vesnice. Neří však logické, aby opevněné sídlo (německý termín je pro ně Wehranlage) bylo osamocené v lesích ve výšce 800 m n. m. bez jakéhokoliv zázemí. Starému osídlení napovídají také pomístní názvy v okolí: Kaiserruhe (to je nejbližší), Große

Petr Nevečeřal

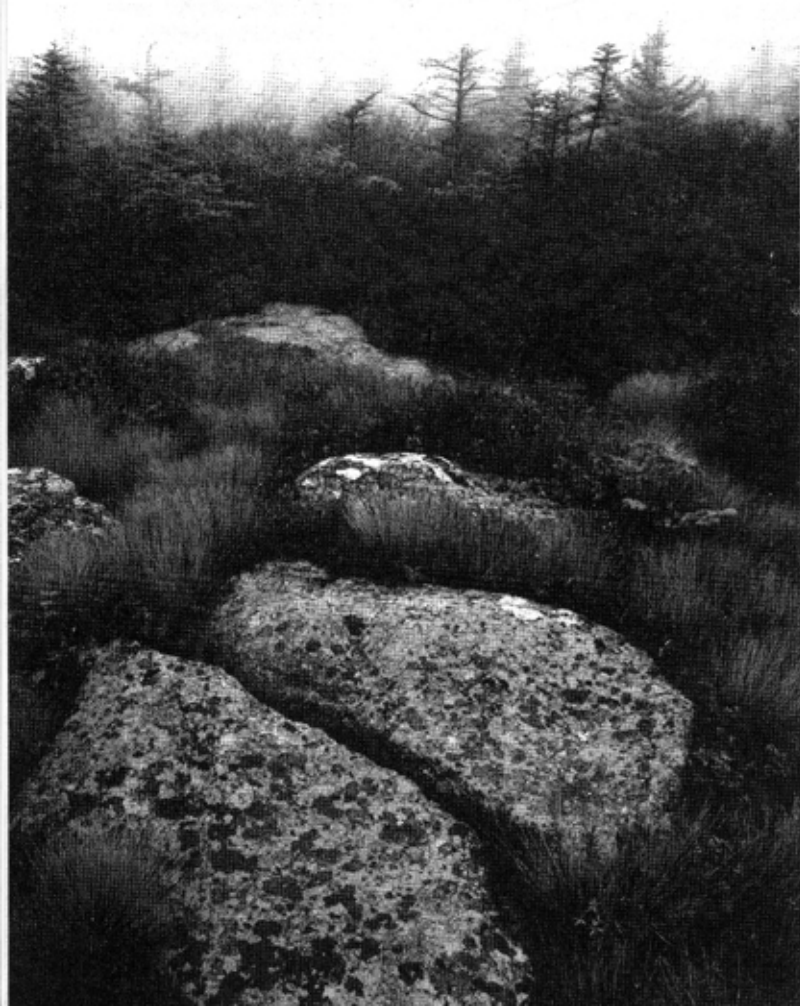
ŠUMAVSKÁ INSPIRACE

Začátkem března hájila silná skupina běžců jméno ochránářů ze Slavkovského lesa na každoročních lyžařských přeborech konaných v centrální části Šumavy. Než se závodníci vydýchají před náležitou oslavou svého výkonu, máme čas rozhlédnout se po krajině - ve středu

sídelní enklávy uzavřené hradbami lesů stojí kostel obklopený shlukem několika domů, čím dále od kostela tím větší vzdálenosti mezi usedlostmi - horskými samotami, u kterých na louce před domem rostou vstavače a v mokřadech u potoka za domem tučnice, vlochyň, klikvy, všivce a věkovité solitéry klenů a jasanů vyčesávají kapky vody z podzimních mlh.

V CHKO Slavkovský les ze starých venkovských sídelních struktur dnes rozeznáme pouze slovanské okrouhlice, horské samoty z náhorních poloh většinou odvál nesmlouvavý běh událostí, až na zapadlou ves krčící se mezi nejvyššími vrcholy Slavkovského lesa, ve které se kousek za stavením po kolena zaboříme do kaliště jelení zvěře vyváleném v rašelině, u potoka protékajícího obcí roste tučnice obecná (*Pinguicula vulgaris*), na loukách kvetou prstnatec májový a listěnatý (*Dactylorhiza majalis longibracteata*), prha chlumní (*Arnica montana*), klikva bahenní (*Oxycoccus palustris*), všivec lesní (*Pedicularis sylvatica*), suchopýr úzkolistý (*Eriophorum angustifolium*), sítina kostrbatá (*Juncus squarrosus*), hadí kořen větší (*Bistorta major*), na prameništích napájejících rybníky bují zdrojovka pramenišní (*Montia hallii*), před staveními zpla-

ARNIKA

něla alpinská léčivka angelika lékařská (*Archangelica officinalis*) a u cesty se košatí horský druh břízy - bříza karpatská (*Betula carpatica*). Až zatoužíte po kousku Šu-

mavy, či budete chtít nahlédnout do historie osídlení Slavkovského lesa, které se podepsalo pod vznik "kulturních" mokřadů, projděte se Horními Lazy.

V archivu a knihovně Správy CHKO Slavkovský les zůstalo po Petrovi Nevečeřalovi mnoho vynikajících botanických prací týkajících se Slavkovského lesa. Správa proto připravuje vydání druhého čísla ARNIKY SPECIAL, které by bylo věnováno botanice Slavkovského lesa. Aktivita i odborná kvalita prací Petra plně naplní toto číslo. Vydání je plánováno na jaro 1997.

V této Arnice je plánována i anotace všech publikovaných i nepublikovaných prací Petra Nevečeřala. Proto se obracíme s žádostí na odbornou veřejnost o případné předání informací tohoto zaměření do konce srpna 1996.

DROBNÉ ZOOLOGICKÉ ZPRÁVY

V této rubrice jsou uveřejňovány krátké zprávy se zoologickou tematikou z území CHKO Slavkovský les, popř. blízkého okolí. Rubrika je otevřena všem, vítány jsou veškeré zajímavé údaje (např. pozorování vzácných či ohrožených druhů, informace o konkrétních akcích zaměřených na ochranu živočichů, apod.).

Údaje o pozorování vzácnějších druhů vodních ptáků z lednového termínu celostátního sčítání vodních ptáků v mimořádném období 1995-1996:

Chotěnovský rybník u Maiánských Lázní (13. 1. 1996):

HOHOL SEVERNÍ (*Bucephala clangula*) - 1 samec + 3 samice, OSTRALKA ŠTÍHLA (*Anas acuta*) - 1 samec.

Řeka Ohře mezi Karlovými Vary a Dubinou (14. 1. 1996):

MORČÁK VELKÝ (*Mergus merganser*) - 47 ex.

(Vladimír Melichar, RNDr. Jiří Bytel)

(Poznámka redakce: K celkovému zhodnocení výsledků sčítání vodních ptáků v mimořádném období 1995-1996 se vrátíme v dalším čísle Arniky.)

V rámci probíhajícího celostátního výzkumu opětovně proběhlo ve dnech 12. - 14. 2. 1996 sčítání netopýrů na zimovištích

ve Slavkovském lese a blízkém okolí. Celkem bylo navštíveno 24 lokalit. V podzemních prostorách (staré štoly, sklepy) bylo zaznamenáno 9 druhů netopýrů (oproti roků 1994 a 1995 nebyly na zimovištích pozorovány netopýr velkouchý a netopýr vousatý) o celkové počtu 293 jedinců. Více než padesát procent všech zjištěných netopýrů bylo soustředěno na čtyřech nejvýznamnějších zimovištích.

Zastoupení jednotlivých druhů: netopýr černý 82 ks, netopýr velký 81 ks, netopýr ušatý 57 ks, netopýr vodní 37 ks, netopýr severní 14 ks, netopýr řasnatý 11 ks, netopýr dlouhouchý 8 ks, netopýr Brandtův 2 ks, netopýr večerní 1 ks. (Nález posledně jmenovaného druhu ve sklepe hradu Loket je významný nejen z hlediska regionálního.)

Podrobnější údaje jsou k dispozici na Správě CHKO Slavkovský les.

(RNDr. Luděk Buřka, Libor Dvořák - Správa NP a CHKO Šumava, RNDr. Jiří Bytel)

Mezi 12. a 14. únorem 1996 byl ve štolách a sklepech na území CHKO Slavkovský les a v blízkém okolí (celkem 24 lokalit) souběžně se sčítáním netopýrů sledován výskyt a početnost některých druhů bezobratlých živočichů.

Nejvíce pozornosti bylo věnováno motýlům, z nichž u nás zimují tři druhy: můra sklepní (*Scoliopteryx libatrix*), píďalka jeskynní (*Triphosa dubitata*) a babočka paví oko (*Inachis io*). Celkem byly zjištěny následující celkové počty: 297 mūr sklepních na 22 lokalitách (největší počet 86 jedinců - Bečov nad Teplou, sklep bývalého hotelu u nádraží), 177 píďalek jeskynních na 17 lokalitách (největší počet 51 jedinců - Pístov, sklep u bývalé fary) a 119 baboček paví oko na 9 lokalitách (největší počet 33 jedinců - Bečov nad Teplou, sklep bývalého hotelu u nádraží).

Měkkýšů bylo nalezeno celkem osm taxonů, z nichž poměrně typickým zástupcem ve sklepech a štolách je slimák největší (*Limax maximus*), který byl zjištěn na 4 lokalitách (největší počet 24 jedinců - Bečov nad Teplou, štola). Vzhledově podobný slimák popelavý (*Limax cinereoniger*) byl zjištěn na 3 lokalitách (největší počet 14 jedinců - Bečov nad Teplou, štola). Na 4 lokalitách byl nalezen hibernující hlemýžď zahradní (*Helix pomatia*). Ve Skalné (sklepy hradu) byly zjištěny dva nejvzácnější zaznamenané druhy - plži skeľnatka západní (*Oxychilus draparnaudi*), která je u nás rozšířena synantropně v nižších polohách díky zavlečení člověkem, ale hlavně páskovka hajní (*Cepaea nemoralis*). Ta se v České republice vyskytuje souvisle jen na severu Čech (Česká Lípa, Mimoň), ojedinělé nálezy jsou ze severní Moravy, jižní Moravy (Lednice) a západních Čech (zde zatím pouze Hasištejn, Nejedek a Tachov). Podkornatka žíhaná (*Lehmannia marginata*), vrásenka okrouhlá (*Discus rotundatus*) a juvenilní jedinec srstnatky (*Trichia* sp.) byli nalezeni na jediné lokalitě (Skalná, sklepy hradu).

Na stejné lokalitě byl zjištěn výskyt poměrně vzácného střevlíkovitého brouka *Stomis pumicatus*, v Bečově nad Teplou (štola) byl nalezen korýš beruška zední (*Oniscus asellus*).

(Libor Dvořák, Správa NP a CHKO Šumava)

OSTRALKA
ŠTÍHLÁ

PhDr. Stanislav Burachovič

O UCTÍVÁNÍ KAMENŮ

Kameny byly odedávna lidmi uctívány. Člověk jim přičítal bezpočet významů. Symbolika a mytologie kamene je širokým vědeckým tématem. Připomeňme z něj několik zajímavostí.

Kámen reprezentuje ztrnulost, nehybnost, věčnost. Je často symbolem úleku, strachu, hrůzy, bolesti, necitelnosti a krutosti. Existují tisíce pověstí o zkamenění ži-

vých bytostí jako trest za jejich hříchy. Pro svou pevnost je kámen také častým symbolem trvalosti a věčné platnosti uzavřených dohod. Proto byly např. zákony, jež dal Bůh Židům, vytesány do kamenných desek, proto byly zákony starověku (např. Chamurapiho zákoník) rovněž prove-

Viklan chráněný přírodní výtvar, se nachází v málo navštěvovaném údolí Černého potoka mezi obcemi Píla a Javorná. Do boční stěny viklanu je vytesáno několik starých nápisů z 18. století např. z let 1776 a 1769. V jeho horní části je kruhovitá prohlubeň, podle níž někteří badatelé usoudili, že kámen sloužil v dávných dobách jako pohanské kultovní obětiště.

Foto: S. Wieser

deny do kamene. Na místech, kde byly uzavřeny významné dohody, byly na důkaz osazeny výrazné kameny. Staří Slované měli zvyk stvrzovat platnost dohod přísahou u zvláštního kamene, případně házeli kámen do vody s přísahou, nechť se sami potopí jako kámen, jestliže poruší dojednané.

Velký význam měla u starých národů i barevnost kamene. Světlé kameny vesměs značily štěstí a dobro, černé opak. Římané rozhodovali soudní pře s užitím černých a bílých kamenů.

Kameny měly vždy náboženský význam a svůj vlastní kult. Velkou úctu vzbuzovaly meteority, neboť padaly tzv. z nebe a přinášely poselství bohů. Často byly meteority osazovány na exponovaných místech a bývaly označovány jmény božstev.

Hrubé kamenné bloky byly předchůdcem pozdějších soch, tj. opracovaných kamenů. Snad nejstarší známé kameny, k nimž se lidé modlili coby k bohům, se nazývaly bethylie, bethely podle biblického místa Bethel (Sídlo Boží). Tyto tzv. svaté kameny uctivaly četné národy Středozeří a Blízkého východu. Podle antických autorů byly bethely kuželovité kameny, o nichž se tvrdilo, že spadly z nebe. Lidé věřili, že bůh sídlí přímo v kameni či dle neviditelně na místě jejich lokace. Řekové takovýto kámen nazývali baitylos. Bethely byly mnohde natírány vonnými oleji. Svátý grál byl dle legend původně nebeský kámen vypadlý z koruny Lucifera svrženého na Zem. Druhotně byl z tohoto kamene vyroben kalich mýtický spjatý s krví Krista.

Stejně jako osamocené kameny byly uctívány hromady kamenů a kamenné mohyly. Patronem kamenných mohyl byl řecký bůh Hermes. Svaté hromady kamenů byly postupně navrženy poutníky, kteří je sbírali z tras rodících se cest a uklá-

dali na sebe. Hermes byl považován za patrona cest a poutníků. Sbíráni kamenů z cest bylo považováno za dobrý skutek vůči pozdějším poutníkům.

Jednou z příčin zbožňování kamenů byly jejich podivuhodné tvary, nezpůsobené zásahem člověka. Obzvláštní úctu vzbuzovaly kameny ve tvaru koule, kostky či kruhu s otvory. Nazývaly se salagramy. Byly ctěny po celém světě, víme též o jejich oblíbě u Keltů a Slovanů. V Anglii těmto kamenům dodnes říkají holy stones, svaté kameny. Užívaly se odedávna jako amulety proti nemocem a očarování.

Uctívání se dostalo též kamenům s podivnými prohlubněmi a otisky.

Zvláštním typem byly tzv. obětní kameny, k nimž se vážou po celém světě různé výklady.

Mnohým tvarově nevšedním kamenům byla přičítána nadpřirozená soudní moc. U tzv. soudních kamenů bylo různými rituály rozhodováno o vině či nevině. Na Karlovarsku je poblíž obce Rybníčné viklan, který podle pověstí mívá takovouto funkci.

Staří Slované měli i tzv. kameny mrtvých či smrti. Ještě v 18. století býval takový kámen v polském Zhořelci. V určitý čas k němu táhly průvody zpívajících lidí s hořícími loučemi a monotónně opakovali větu "Vyhnali jsme smrt". Louče byly po skončení obřadu zasunuty do otvorů v kameni.

Literatura:

Friedrich, J. B.: *Die Symbolik und Mythologie der Natur*. Würzburg 1859.

ANOTACE NEPUBLIKOVANÝCH PŘÍSPĚVKŮ K POZNÁNÍ PŘÍRODY CHKO SLAVKOVSKÝ LES

(2.)

Zveřejňujeme druhé pokračování přehledu prací vztahujících se k území CHKO Slavkovský les, o jejichž publikaci nemáme informace a tedy předpokládáme, že publikovány dosud nebyly. V připravovaných pokračováních nabízíme všem zájemcům možnost připomenout své nepublikované práce (týká se i materiálů z let minulých), včetně studentských.

Pozn.: Pokud není uvedeno jinak, zmíněné práce jsou k dispozici v knihovně Správy CHKO Slavkovský les v Mariánských Lázních.

Bláhová, H. (1983): Chráněná krajinná oblast Slavkovský les a její využití ve vycházkách a exkurzích jednotlivých typů škol. - 72 s., nepublikovaný rukopis - diplomová práce (Pedagogická fakulta Plzeň). Historie ochrany území Slavkovského lesa, rešerše literatury, charakteristika CHKO (geologie, geomorfologie, klima + znečištění ovzduší, vodopis, rostlinstvo, živočišstvo), využití 6 tras na území CHKO ve výuce zeměpisu (5. - 8. třída základní školy a 2. ročník gymnázia), literatura, geolog. mapa, fotodokumentace.

Bytel, J. (ed.) (1995): Faunistická pozorování v roce 1994. - 17. s., nepublikovaný rukopis. Soupis záznamů 32 autorů o pozorování obojživelníků, plazů, ptáků a savců na území CHKO Slavkovský les a v blízkém okolí v roce 1994.

Bytel, J. (ed.) (1995): Výskyt masožravých rostlin v CHKO Slavkovský les (stav k 30. 4. 1995). - 2 s., nepublikovaný

rukopis. Soupis údajů 10 autorů o výskytu 4 druhů "masožravých" rostlin v CHKO Slavkovský les (celkem 47 lokalit).

Doležal, M. (1983): Závislost lokálního kontrastu flóry na lokálním kontrastu ekologických podmínek. (Ekologicko-floristická studie území kolem Ohře mezi Loktem a Karlovými Vary.) - 58 s., nepublikovaný rukopis - práce SOČ (Gymnázium Karlovy Vary): Geografické vymezení (katastrální území Hory u Jenišova, Jenišov, Tašovice, Doubí u Karlových Var - okres Karlovy Vary; Loket, Údolí u Lokte - okres Sokolov), geologické, klimatické, hydrologické, pedologické a geobotanické poměry, vyhodnocení výskytu (5 stupňů četnosti) 434 druhů zjištěných v letech 1981 - 1982 na jednotlivých typech stanovišť (12 typů), lokality výskytu chráněných (8), ohrožených (21), zavlečených, zplanělých a vysazených (27) druhů, mapy, fotodokumentace, literatura.

Duchek, S. (1981): Inventarizační průzkum vybraných území CHKO Slavkovský les. - 120 s., nepublikovaný rukopis - diplomová práce (Universita Karlova Praha, přírodovědecká fakulta, kat. fyzické geografie a kartografie). Fyzicko-geografické údaje (orografie, geomorfologie, geologie, klima, vodopis), vznik a vymezení CHKO, charakteristika maloplošných chráněných území a ochranný význam cenných lokalit, hospodářské využití Slavkovského lesa a jeho vliv na přírodní prostředí. Hadcový hřbet z hlediska botanického a geomorfologického, literatura,

geomorfologická mapa 1 : 5 000, geomorfologické profily 1 : 25 000, fotodokumentace (Pozn.: Výtisk uložený na Správě CHKO Slavkovský les je bez některých příloh a fotodokumentace).

Klaudisová, A. (1990): Vývoj populací kriticky ohroženého rožce kuříčkolistého (*Cerastium alsinifolium* Tausch) a sleziníku nepravého (*Asplenium adnigrum* Milde) v chráněném nalezišti Křížky ve Slavkovském lese. - 64 s., nepublikovaný rukopis - závěrečná zpráva úkolu SPZV VI-1-6/11 "Teoretické a praktické principy druhové ochrany přírody", tematický okruh A.2: Populační dynamika vybraných (modelových) ohrožených taxonů. Metodika, obecná charakteristika území (katastrální území Prameny - okres Cheb), vegetace (fytoecnologické jednotky, seznam zjištěných druhů v letech 19843 - 90, ekobiologie rožce kuříčkolistého a sleziníku nepravého, postavení obou druhů ve fytoocenózách, údaje ze 7 monitorovacích ploch (seznam druhů a jejich pokryvnost + pokryvnost pater v letech 1984 - 1990), 4 mikromapy, fytoecnologické snímky (celkem 17 fytoecnologických snímků, z toho 1 z července 1969, 2 z července 1978, 7 z června 1985 - vše NPP Křížky; 1 z července 1978 - PP Dominova skalka; 1 z července 1983 - PR Planý vrch; 1 z července 1983, 2 z července 1983 - PR Vlček; 1 z června 1990 - skalka 1,5 km severně od obce Prameny; 1 z července 1978 - "V boru" - u NPR Pluhův bor), dílčí závěry, navrhovaná opatření, literatura, fotodokumentace.

Kolektiv (1985): Oborový dokument státní ochrany přírody a památkové péče - Chráněná krajinná oblast Slavkovský les. - 262 s., nepublikovaný rukopis. CHKO Slavkovský les - klimatické poměry, geologie a geologický vývoj, morfo-

logie, pedologie, vodopis, lázeňství, maloplošně chráněná území vyhlášená, připravovaná k vyhlášení a uvažovaná (včetně stromů), ochranná pásma (vodohospodářská, lázeňská, zahájené území), historický vývoj (politicko-historický vývoj, vývoj lesů), seznamy nemovitých kulturních památek, vegetační poměry, fytoecnologické poměry, minerální paměny, zemědělství (včetně konkrétních návrhů na zmírnění negativních vlivů), lesnictví (porostní poměry, vliv imisí + posun pásma poškození, stav lesních porostů ve státních přírodních rezervacích), fauna, průmysl, těžba nerostných surovin, rekreace, naučné stezky, terénní zařízení, aktiv dobrovolných spolupracovníků, negativní vlivy (skládky). Vymezení 4 zón odstupňované ochrany přírody. Mapy (zóny v měřítku 1 : 50 000). (Pozn.: V současnosti platné vymezení zón odstupňované ochrany přírody CHKO Slavkovský les nemusí odpovídat vymezení uvedenému v této práci.)

Lenský, V. (1983): Výsledky namátkového algologického průzkumu v okolí Kladské. - 2 s., nepublikovaný rukopis. Soupis zjištěných druhů řas a rozzívek ze 3 lokalit v okolí Kladské (katastrální území Mariánské Lázně - okres Cheb) na základě odebraných vzorků ze dne 2. 11. 1983.

Mařík, J. (1989): Hornické práce v okolí Čisté. - 13 s., nepublikovaný rukopis - práce SOČ Gymnázium Sokolov). Historie města Čistá (katastrální území Čistá u Rovné - okres Sokolov) a těžby cínu v okolí, geologická stavba a mineralizace ložiska Jeroným, literatura, fotodokumentace, mapy.

Melichar, V. (1995): Floristicko-ochrannářský nástin vegetace v oblasti projektu rozšiřování silnice Karlovy Vary - Praha u obce Olšová Vrata. Pracovní

Na protější straně
NÁPRSTNÍK ČERVENÝ (Digitalis purpurea)
foto: Harvánek

verze č. 1. - 5 s., nepublikovaný rukopis (materiál pro potřebu botanické sekce CHKO Slavkovský les). Soupis některých zjištěných druhů rostlin (průzkum byl zaměřen na druhy tzv. Červeného seznamu) se zákresem lokalit jejich výskytu na 7 plochách (katastrální území Olšová Vrata - okres Karlovy Vary) ze dne 22. června 1995. Odhad početnosti, mapa.

Nevečeřal, P. (1988): Vegetace pramenů na území chráněné krajinné oblasti Slavkovský les. - 46 s., nepublikovaný rukopis - práce SOČ (Gymnázium Mariánské Lázně). Porovnání společenstev prameniště vegetace v CHKO Slavkovský les (lokality v okresech Cheb, Sokolov, Tachov, Karlovy Vary), fyzickogeografické poměry oblasti, fytoocenologické snímky (celkem 32 snímky - 2 z června 1985, 1 z července 1985, 5 z června 1987, 8 ze srpna 1986, 8 z července 1987, 8 ze srpna 1987), syntetické tabulky společenstev, literatura.

Nevečeřal, P. (1994): Přírodní památka Dominova skalka. Inventarizační průzkum (botanická část). - 7 s., nepublikovaný rukopis. Fyzicko-geografické údaje o území (katastrální území Louka u Mariánských Lázní - okres Sokolov), vegetace (historický a současný stav), charakteristika společenstev, fytoocenologické snímky (1 z července 1994, 1 ze srpna 1994), seznam zjištěných druhů z let 1979 - 1994 (celkem 115 druhů), zásady plánu péče, literatura.

Nevečeřal, P. (1995): NPP Jan Svatoš. Inventarizační průzkum (botanická část). - 6 s., nepublikovaný rukopis. Stručné fyzicko-geografické údaje o národní přírodní památce Jan Svatoš (katastrální území Hory u Jenišova - okres Karlovy Vary), botanická charakteristika území (antropické vlivy, soupis 91 zjištěného druhu,

fytoocenologické zařazení původní i recentní vegetace, 2 fytoocenologické snímky z října 1995), návrh managementu, literatura.

Nevečeřal, P. (1995): Přírodní rezervace Mokřady pod Vlčkem. Inventarizační průzkum (botanická část). - 13 s., nepublikovaný rukopis. Stručná fyzicko-geografická charakteristika území přírodní rezervace Mokřady pod Vlčkem (katastrální území Prameny - okres Cheb), botanická charakteristika území (soupis 251 zjištěného druhu, fytoocenologické zařazení původní i recentní vegetace, 13 fytoocenologických snímků - 2 z července 1994, 1 z června 1995, 10 z července 1995), hodnocení lokality, návrh managementu, literatura.

Sochovský, J. (?): Příspěvek k poznání hnízdní bionomie výra velkého (*Bubo bubo*) a sýce rousnatého (*Aegolius funereus*). - 32 s., nepublikovaný rukopis - studentská práce (Gymnázium Sokolov). Údaje o hnízdění výra velkého v letech 1976 - 79 (katastrální území Hora u Jenišova - okres Karlovy Vary) a sýce rousného v letech 1978-79 (katastrální území Horní Slavkov, Třídolí - okres Sokolov), údaje o potravě výra velkého.

Vavříková, D. (1987): Rozšíření *Asplenium aduterinum* Milde a *Asplenium cuneifolium* Viv. v Chráněné krajinné oblasti Slavkovský les. - 31 s., nepublikovaný rukopis - práce SOČ (Gymnázium Mariánské Lázně). Geologické poměry studovaného území (katastrální území Mariánské Lázně, Prameny - okres Cheb; Vranov u Rovné, Nová Ves u Sokolova - okres Sokolov), historie botanického výzkumu Slavkovského lesa, metodika práce, popis a rozšíření *Asplenium aduterinum* a *Asplenium cuneifolium* v ČR, výsledky průzkumu 33 lokalit (chráněná

území nebyla zkoumána) ve vegetačních obdobích 1985 a 1986, popis zkoumaných lokalit (poloha, nadmořská výška, rozloha, zjištěné druhy rostlin) s údaji o výskytu sleziníků, návrh na vyhlášení ochrany dvou lokalit, literatura, mapy, fotodokumentace.

♦
Volf, P. (1992): Studium lesních a mokřadních ekosystémů na lokalitě "Louky u rybníků" v CHKO Slavkovský les. - 74 s., nepublikovaný rukopis - diplomová práce (Vysoká škola zemědělská Brno, fak. lesnická). Vymezení lokality (katastrální území Závišín, Rájov u Mariánských Lázní - okres Cheb), pří-

rodní poměry CHKO Slavkovský les (geolog., morfolog., hydrolog.), klimatické poměry lokality, metodika práce, přehled rozšíření 27 druhů, změny početnosti a procento plodících jedinců u 18 druhů (v letech 1984 - 1991), návrh hranice zvláště chráněného území, zásady plánu péče, nové vylíšení 3 lesnických typologických jednotek, fytoecologické snímky (6 snímků z července 1991), popis 3 půdních sond ze srpna 1991, mapy, literatura. V práci je uveden rovněž přehled některých lokalit s výskytem ohrožených rostlin (7 druhů) v okolí Lázní Kynžvart (katastrální území Lázně Kynžvart - okres Cheb).

M. Trégler

PŘÍSPĚVEK K ROZŠÍŘENÍ ROSTLIN Z RODU VSTAVAČ V CHKO SLAVKOVSKÝ LES

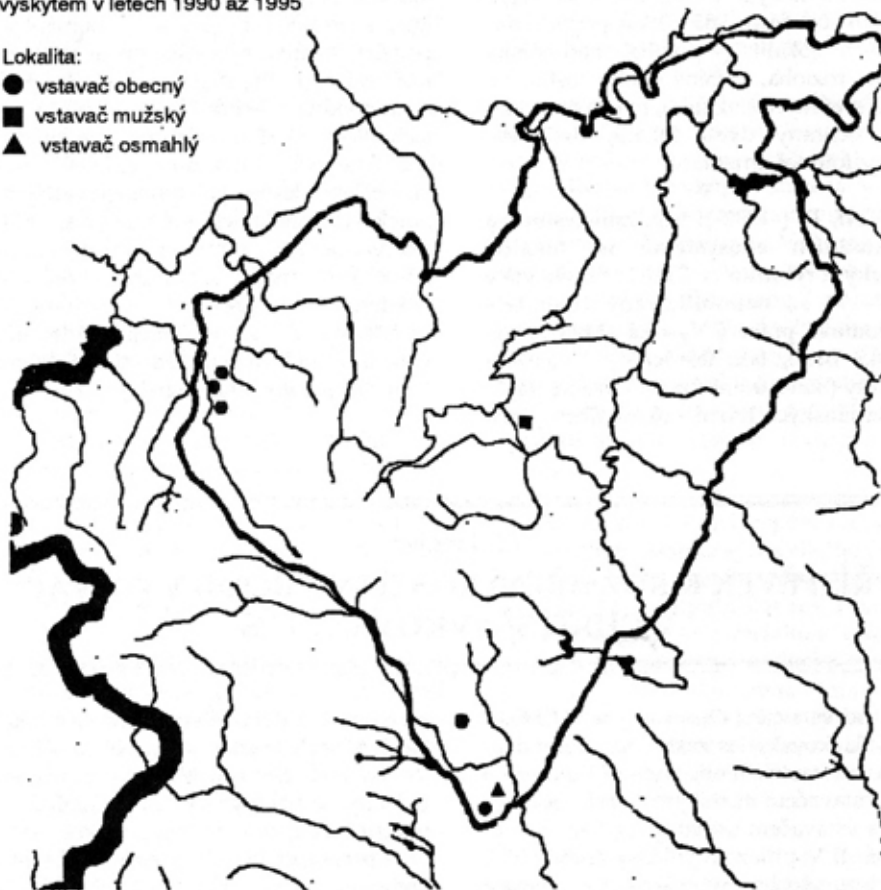
Rod *vstavač* (*Orchis* sp.) je v CHKO Slavkovský les zastoupen třemi druhy a to *vstavačem* obecným (*Orchis morio* L.), *vstavačem* mužským (*Orchis mascula* L.) a *vstavačem* osmahlým (*Orchis ustulata* L.). V příloze Vyhlášky č. 395/1992 Sb., jsou všechny výše uvedené *vstavače* zařazeny mezi silně ohrožené druhy. Pro území CHKO Slavkovský les je z pohledu aktuálních znalostí o rozšíření možno ponechat kategorií silně ohrožený pouze u *vstavače* obecného, *vstavače* mužského a *vstavače* osmahlého je nutno považovat za kriticky ohrožené rostliny. Posledně jmenovaný druh byl v CHKO Slavkovský les nalezen naposledy v roce 1992 a to v jediném exempláři, proto nelze vyloučit na předmětném území jeho vyhytnutí.

Nejrozšířenějším *vstavačem* v CHKO Slavkovský les je *vstavač* obecný. V květ-

nu roku 1995 byl ověřen výskyt na 5 lokalitách (Bytel, Trégler) a to v okolí Michalových Hor, Pístova, Milíkova a Těšova. Lokality se nachází ve fytogeografickém okrese 28. Tepelské vrchy, podokresy 28a. Kynšperská vrchovina a 28d. Toužimská vrchovina, ve čtvercích 6042 a 5941 mezinárodní čtvercové sítě. Nejvýše položeným nalezištěm je Pístovská louka s nadmořskou výškou 600 až 620 m. Vitální populace s několika stovkami kvetoucích rostlin byla objevena pouze na jediném nalezišti a to na svahové pastvině nad Těšovem. Na ostatních nalezištích čítá velikost populace jen několik kusů. Úbytek nalezišť v době minulé je výsledkem jednak absence hospodaření (sukcese dřevin po ukončení pastvy a kosení luk), jednak způsobu hospodaření (hnojení luk, intenzivní pastva, ovlivnění fytoceenózy přise-

Lokality:

- vstavač obecný
- vstavač mužský
- ▲ vstavač osmahlý

vem kulturních druhů trav atd.), v ne-
poslední řadě přímé devastace při rozorá-
vání trvalých travních porostů či odnětím
pozemků pro nezemědělské účely (stavby
atd.). Osobně nevylučuji možnost nálezu
dalších lokalit v příštích letech a to zejmé-
na na pozemcích, které přestaly být inten-
zivně zemědělsky obhospodařovány, avšak
jsou nadále spásány nebo koseny. Nej-
pravděpodobnější je nález právě v okolí již
dnes známých nalezišť. Vstavač obecný ne-
ní na území CHKO Slavkovský les v sou-

časné době součástí žádného maloplošné-
ho zvláště chráněného území, připravuje
se však přehlášení dosud přechodně chrá-
něné plochy Pístovská louka na přírodní
památku (vývoj populace vstavače obec-
ného na této louce je nastíněn v tabulce č. 1).
Kosení Pístovské louky zajišťuje v posled-
ních letech Správa CHKO Slavkovský les
za pomoci svých spolupracovníků. Vzhle-
dem k velikosti populace vstavače obecné-
ho na pastvině u Těšova považuji za vho-
dné vyhlásit také tuto plochu za přírodní

pmátku. Plán péče o území by prostřednictvím vyhovujícího způsobu hospodaření garantoval udržení vitální a početné populace. Samozřejmě je nutné pravidelné sledování vývoje ostatních známých nalezišť, včetně provádění nezbytných zásahů s cílem uchování druhu.

Tabulka č. 1: Vývoj populace *Orchis morio* L. na Pístovské louce v letech 1987 až 1995

rok	počet kvetoucích rostlin	autor záznamu
1987	9	Nevečeřal
1988	1	Nevečeřal
1989	není údaj	
1990	9	Trégler
1991	6	Trégler
1992	15	Trégler
1993	1	Trégler
1994	0	Trégler

Vstavač mužský byl dosud na území CHKO Slavkovský les nalezen pouze na jediném nalezišti a to na upolínové louce v blízkosti NPR Pluhův bor. Naleziště leží v nadmořské výšce cca 720 m. Lokalita je součástí fytogeografického okesu 28. Tepelské vrchy, podokres 28c. Mnichovské hadce, nachází se ve čtverci 5942 mezinárodní čtvercové sítě. Od roku 1989, kdy jsem naleziště objevil, provádím každoročně v době květu (2. polovina května) sčítání populace (viz tabulka č. 2). Od roku 1989 do roku 1993 je znatelný růst populace (údaj z roku 1991 je zkrácen velmi chladným jarem a podzimními mrazy). Od roku 1993 počet kvetoucích exemplářů mírně klesá (údaj z roku 1995 však může být opět zkrácen velmi chladným jarem). Kolísání velikosti populace je u vstavačů poměrně běžným jevem. Bude-li

v příštích letech populace vstavače mužského pod Pluhovým borem slábnout, bude těžké posoudit, zda jde o pravidelný cyklus, nebo zda je příčina ve zhoršení stanovištních podmínek (např. vliv absence kosení). Samozřejmě může jít i souběh několika příčin. Kosení alespoň části naleziště vstavače mužského jsem navrhoval již před několika lety, stejného názoru je i Mgr. Nevečeřal (viz materiál "Vřesovec a přilehlé mokřady, orientační botanický průzkum, 1995"). Krásnou ukázkou pozitivního vlivu pravidelného kosení na udržení bohatých populací vstavačovitých rostlin (vstavač mužský z toho nevyjímaje) jsou bělokarpatské louky. Dosud jediné a svým způsobem unikátní naleziště (mimo oblast souvislejšího výskytu druhu) není v současné době součástí maloplošného chráněného území. Leží však v I. zóně

**VSTAVAČ
OBEČNÝ
(kukačka)**
f: plod
r: řez tobolkou
S: semeno

odstupňované ochrany přírody CHKO Slavkovský les. Územní ochranu naleziště jsem navrhoval již v roce 1993 ve svých "Poznámkách k ochraně fytozoozonu v CHKO Slavkovský les".

Tabulka č. 2: Vývoj populace *Orchis mascula* L. na nalezišti u Pluhova boru v letech 1989 až 1995

rok	počet kvetoucích rostlin
1989	13
1990	20
1991	7
1992	33
1993	48
1994	40
1995	31

VSTAVAČ MUŽSKÝ
a: květ ze předu
a1: květ ze strany

VSTAVAČ
OSMAHLÝ
a: květ ze předu
a1: květ ze strany

Vstavač osmahlý byl v posledních letech nalezen na území CHKO Slavkovský les pouze jednou v jediném exempláři a to MUDr. Frouzem při vycházce botanické sekce v květnu 1992 na dřívě udávaném nalezišti u Michalových Hor. Od roku 1992 navštěvují každoročně naleziště, avšak bezvýsledně. Vývoj populace v dřívějších letech mi není znám, je však dost pravděpodobné, že se tímto problémem nikdo nezabýval. Naleziště se nachází na příležitostně spásaném pozemku v mozaice pastvin, luk a mezí ve svahu severně od Michalových Hor v nadmořské výšce cca 580 m. Z fytogeografického hlediska náleží lokalita do okresu 28. Tepelské vrchy, podokres 28d. Toužimská vrchovina, nachází se ve čtverci 6042 mezinárodní čtvercové sítě. Podle údajů ing. Wiesera nebyl vstavač osmahlý již po několik let nalezen ani na nalezišti na Suku u Tašovic, které se nachází kousek za hranicemi chráněné

oblasti (v letech 1981 až 1987 se počet kvetoucích rostlin na lokalitě pohyboval v rozmezí 4 - 10 ks, ing. Wieser, 1991). V publikaci "Ohrožená květena Karlovarska" (F. Jelínek, 1987) najdeme zmínku o tom, že starší literatura uvádí výskyt vstavače osmahlého i v okolí Bečova, chybí však jakékoli recentní údaje. Vstavač osmahlý patří bezesporu mezi ustupující druhy našeho regionu. Jedním z důležitých faktorů zapříčiňujících jeho mizení z krajiny je již výše zmiňovaný způsob hospodaření v krajině. Průzkumy potenciálních nalezišť v dalších letech možná cosi napoví o osudu vstavače osmahlého v CHKO Slavkovský les.

Vstavače, stejně jako většina ostatních orchidejí, jsou ohroženou skupinou naší květeny. Snažme se neustále hledat takové cesty hospodaření v krajině, aby smutných zpráv o zániku toho či onoho naleziště bylo čím dál tím méně.

Josef Brtek

DOČKAJÍ SE HAIDINGEROVÉ?

Ve III. oddělení loketského hřbitova se u jihovýchodní obvodové zdi nachází poměrně nenápadná a dnes rozhodně nepřilíš úpravná rodinná hrobka, ohrazená pokročile zkorodovaným litinovým plůtkem. Jednoduchá žulová stěla nese oválnou porcelánovou tabulku, která téměř nečitelným písmem hlásá německy:

"Zde odpočívají paní Josepha Haidingerová, roz. šlechtična von Schwab, nar. 13. října 1770, zemř. 2. prosince 1838, její synové, snacha a vnuk, pan Eugen Haidinger, nar. 3. května 1790, zemř. 29. března 1861, pan Rudolf Haidinger, nar. 26. března 1792, zemř. 19. září 1866, jeho manželka paní Therese

Haidingerová, roz. Schmidlová, nar. 4. března 1801, zemř. 27. listopadu 1884, pan Rudolf rytíř von Haidinger, nar. 17. listopadu 1841, zemř. 6. července 1883, R.I.P." (*Nechť odpočívají v pokoji*).

Větší obdélná porcelánová deska, umístěná na desce před stélou hrobky je pak dnes téměř nečitelná. Náhrobek neobsahuje jméno rady Dvorní komory pro mincovnictví a hornictví Karla Haidingera, zemřelého ve Vídni r. 1797. Také ze čtyř synů, které s manželkou Josefou měl, tu dva chybějí: nejstarší Moritz (1788 - 1809), který padl jako c. k. nadporučík ve válce proti Napoleonovi, a nejmladší Vilém (nar. 1795), pochovaný patrně ve Vídni.

Kdo vlastně Haidingerové byli? Rodina pocházela z Vídně, kde udržovala mj. přátelské kontakty s ředitelem tamní císařské porcelánky. Zatímco Moritz zvolil krátkou dráhu vojáka a Vilém se věnoval studiu mineralogie, Rudolf a Evžen absolvovali technická studia a tříletou stáž ve vídeňské porcelánce. Na konci napoleonských válek v letech 1814-15 oba podnikli studijní cestu po Německu, Holandsku, Francii a Itálii. Všude se intenzivně zajímali o výrobu porcelánu, neboť jejich matka Josefa již r. 1811 zakoupila na předměstí Lokte, v místní části Na buřiči (Rebeller) pozemek zvaný Grasberg, s úmyslem založit zde porcelánku.

Zde také Evžen a Rudolf po návratu z cest, zpočátku podporování vídeňskými odborníky, brzy zahájili výrobu. V letech 1816 a 1817 vznikly první dvě pece a továrna měla 4 - 12 zaměstnanců. Ačkoliv tehdy byla osmou porcelánkou, založenou v Čechách, zemské privilegium na výrobu porcelánu získala s podporou Vídně již r. 1818 jako druhá - po Horním Slavkovu.

V letech 1818, 1819 a 1823 loketskou porcelánku pětkrát navštívil básník a ministr sasko-výmarského velkovévodství J. W. von Goethe.

V roce 1823, po překonání počátečních těžkostí, měla továrna již 200 pracovníků. V letech 1828 - 1840 se jejího vedení účastnil také Vilém Haidinger, pozdější profesor university ve Vídni, jehož bohaté mineralogické vědomosti kdysi zaujaly Goetha. Vynikající kvalita loketského porcelánu byla v letech 1829 - 1839 na průmyslových výstavách v Praze opakovaně oceňována. Za zásluhy o rozvoj rakouského průmyslu dosáhli Haidingerové povýšení do rytířského stavu. Rodina dobře zavedenou porcelánku vlastnila až do r. 1873, kdy ji odkoupili židovští podnikatelé Springer a Oppenheimer.

Loketská porcelánka bratří Haidingerů si v silné konkurenci tuzemských i zahraničních firem udržovala po mnoho let špičkovou kvalitu své produkce. Elegantní tvary a pestrý, ručně malovaný dekor zajišťovaly bohatému sortimentu výrobků odbyť po celé Evropě. Mnoho prací loketské porcelánky z éry bratří Haidingerů uchovávají ve svých sbírkách četná muzea u nás i v zahraničí.

Bratři Haidingerové i jejich blízcí našli poslední spočinutí v ro-

dinné hrobce, jejíž současný stav zdaleka neodpovídá významu osobností v ní pohřbených. Místo na hřbitově není udržované, litinové sloupky ohrádky jsou zrezivělé a oprýskané, nápisy na deskách zašlé a špatně čitelné. Když v roce 1992 soušední porcelánka v Horním Slavkově slavila 200 let své existence, došlo tam i k opravě náhrobku spoluzakladatele firmy Julia Lipperta a jeho rodiny. Když loketská porcelánka v loňském roce slavila 180. výročí svého trvání, na pomníček Haidingerů se zapomnělo. Věřme, že

nedopatřením. Najdou loketská radnice a vedení porcelánky společný zájem a pokusí se zanedbaný pomníček na hřbitově uvést do důstojného stavu? Vždyť i on je významnou součástí zdejší tradice. Památka podnikatelů, kteří ve své době proslavili Loket daleko za hranicemi naší země, si to nepochybně zaslouží.

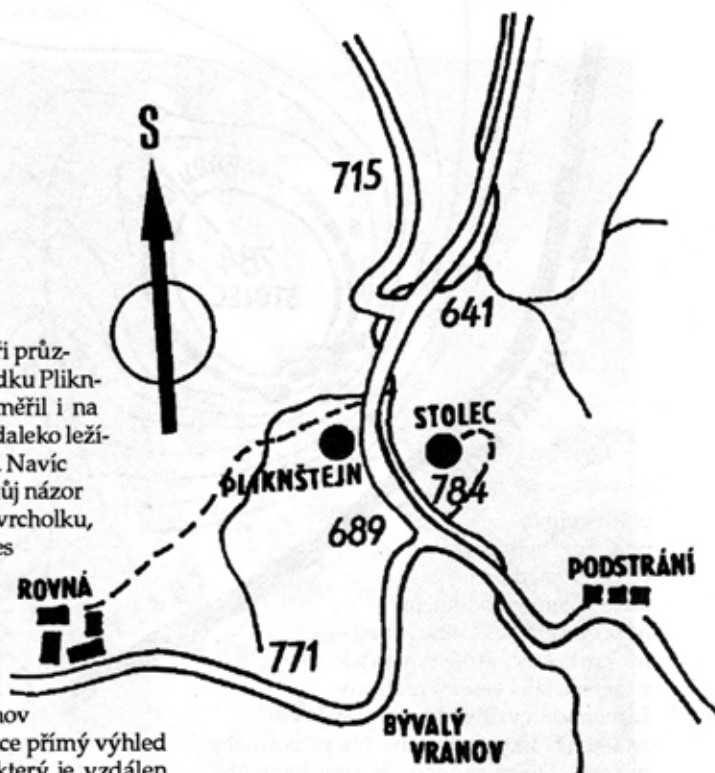
Zdeněk Buchtele

KAMENNÉ PÁSY NA STOLCI

Zaniklé osídlení a jiné
zajímavosti v SZ části
Slavkovského lesa)

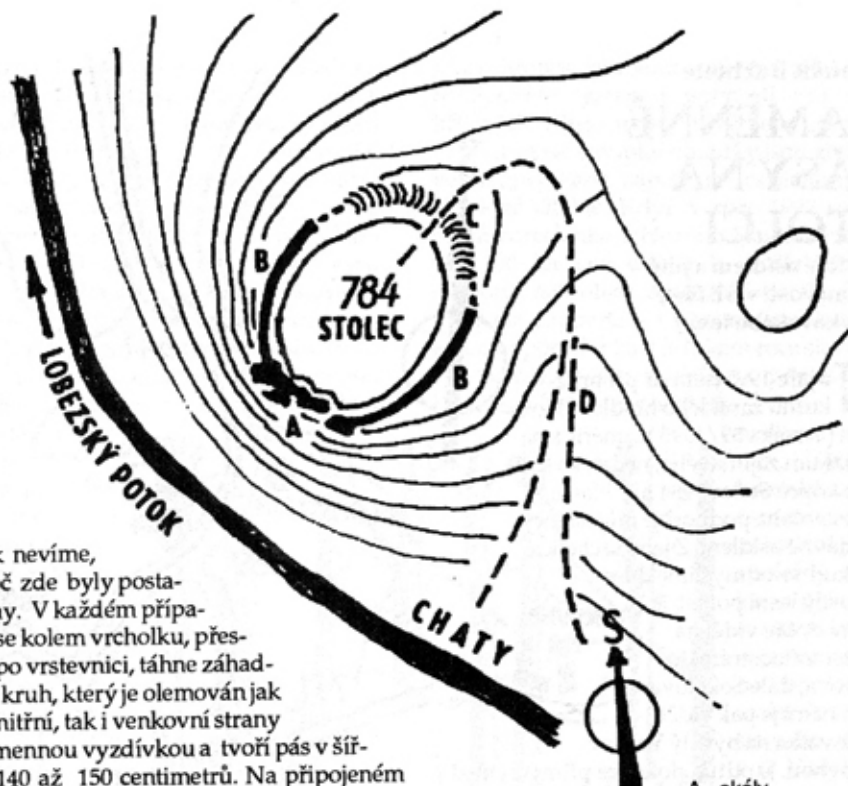
Na jaře 1995 jsem se při průzkumu zaniklého hrádku Pliknštejn (Arnika 39/1995) zaměřil i na průzkum zajímavého, nedaleko ležícího kopce Stolec (984 m). Navíc i jeho poloha podporuje můj názor na dávné osídlení. Z jeho vrcholku, pokud si odmyslíme dnes vzrostlý lesní porost, je velmi dobře vidět na silnici z Podstrání do Vítkova, dále Sokolova, pod námi je pak vidět křižovatka na bývalý Vranov a Rovnou, je odtud dokonce přímý výhled na již zmíněný Vranov, který je vzdálen asi 1500 metrů vzdušnou čarou.

V těchto místech pulzoval život už před tisícem let, čehož je důkazem právě Vranov, který ovšem nepřežil komunistickou vládu na počátku padesátých let. Kopec se prudce vypíná po pravé straně Lobežského potoka, nad dnešní chatovou zástavbou. Vrcholek kopce je na svém západním okraji zakončený skalisky v zajímavých přírodních sestavách. Skály jsou jakoby nalepeny na okraji jinak téměř pravidelného kruhového půdorysu, který se směrem k severovýchodu mírně protahuje. Z této strany je vrcholek také přístupný. Cesta, která sem vede od chatové zástavby je značně členitá a napovídá o staletém užívání. Množství starších, starých i novějších úvozů též svědčí o znač-

ném provozu. V jejich okolí se nalézají množství důkazů po důlní činnosti a tomuto účelu tato cesta sloužila ještě v 18. století.

Pokud pokračujeme výše, pak se všechny zmíněné úvozy spojí v jeden a ten ve slušné kvalitě pokračuje jako pěkná cesta až na vrcholek Stolce. Těsně před vstupem na vrcholek však cesta ještě protíná jakýsi náznak bývalého příkopu, který snad někdy v minulosti odděloval vrcholek kopce od okolní krajiny. Z tohoto "příkopu" vedou na obě strany stopy po jakési cestě (nebo hradbě) kolem celého vrcholu a to ve stejné úrovni "příkopu". Pokud by se jednalo o cestu, pak by neměla vůbec žádný smysl. Pokud by se jednalo o hradby,

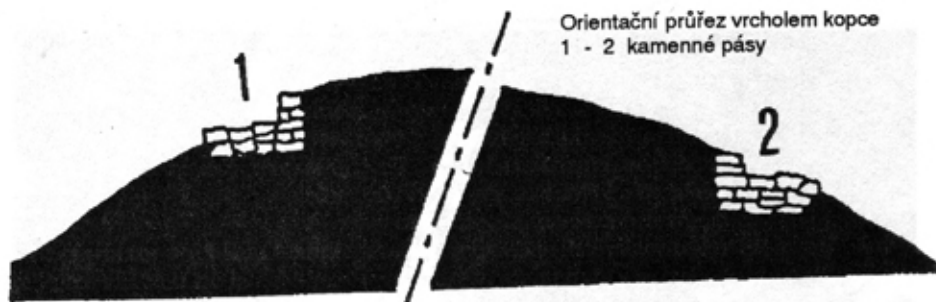
pak nevíme, proč zde byly postaveny. V každém případě se kolem vrcholku, přesně po vrstevnici, táhne záhadný kruh, který je olemován jak z vnitřní, tak i venkovní strany kamennou vyzdívkou a tvoří pás v šířce 140 až 150 centimetrů. Na připojeném nákresu Stolce vidíme, že ony kamenné pásy jsou v jihozápadní části napojeny na skaliska. Směrem severozápadním lze pás vysledovat v délce asi 110 metrů. Na stranu jižní jsou lehce sledovatelné v délce více jak 150 metrů. Dále se pak objevují v náznaku až k "příkopu". Pokud celou situaci shrneme, pak musíme konstatovat, že vrcholek byl obehnaný po vrstevnici jakousi "hradbou", pouze v místech přístupu byl vrcholek oddělen příkopem. Na skaliskách dnes nalézáme vytesanou sedačku pro "strážného", který odtud viděl na Podstrání, Vranov, Plikněstěj a na probíhající důlní činnost pod ním v okolí. Skaliska vytváří i velice dobrou přírodní ochranu "strážného". A pokud uvážíme, že mezi jednotlivými skalisky mohly být instalovány dřevěné obranné stěny, třeba

- A - skály
- B - kamenné pásy
- C - příkop
- D - přístupová cesta

ve formě palisády, pak samotná skaliska mohla představovat na kratší dobu jakousi pevnost. Stromový vývrát na skalní plošině odkryl lomový kámen a značné množství jílovité hmoty, která může představovat výmazovou hlinu u staveb. Myslím si, že na tomto místě a v těchto podmínkách by se normálně jíl neměl objevovat. Poslední zajímavostí je úzká rozsedlina vedoucí ze skalního seskupení, kterou mohl "strážný" bez problémů sestoupit, aniž by byl zpozorován nepřitelem. Chránila ho nízká skalní stěna (viz fotografie).

Skalní rozsedlina,
kudy lze sestoupit bezpečně ze skalisek

Nakonec chci říci, že průzkum byl prováděn ve velmi krátkém časovém rozpětí, náhodně a neměl jsem k dispozici žádné přístroje k přesnému zaměření. Všechny údaje jsou odkrokovány a celkový průzkum byl veden jako vizuální. Přesto, že jsem zde našel i jakousi stopu po bývalém osídlení (keramický střep), nenašel jsem nic podstatného, co by podpořilo mé tvrzení, že vznik tohoto místa souvisí se

vznikem tvrze Pliknštejn a je možné, že i s jejím zánikem. Předpokládám však, že jsem poskytl námět na solidnější archeologický průzkum, který by dokázal, či vyvrátil moje dohady. Či dokonce seriózně objasnil vznik a využití těchto kamenných pásů.

Odkrytá okrajová vyhlídka

Mirosla Trégler

ZVONEK

HADINCOVITÝ

V CHKO

SLAVKOVSKÝ LES

Jediným v současné době chráněným druhem zvonku nalezeným v CHKO Slavkovský les je zvonek hadincovitý (*Campanula cervicaria* L.). V příloze Vyhlášky č. 395/1992 Sb., je zvonek hadincovitý řazen mezi silně ohrožené druhy. Z hlediska naší oblasti na základě aktuálních znalostí o jeho rozšíření, je nutno druh považovat za kriticky ohrožený.

1. *Campanula latifolia* L. - zvonek širolistý

2. *Campanula trachelium* L. - zvonek kopřivolistý; f: plod

3. *Campanula cervicaria* L. - zvonek hadincovitý

4. *Campanula glomerata* L. - zvonek klubkatý

Zvonek hadincovitý byl v CHKO Slavkovský les dosud nalezen na dvou místech, v obou případech jde o člověkem "vytvořená" stanoviště. Prvním místem je násep železniční trati v PR Údolí Teplé, druhým pak příkop u silnice do Výškovice nad soutokem Jilmového a Výškovického potoka.

Na nalezišti v PR Údolí Teplé se počet kvetoucích exemplářů zvonku hadincovitého v letech 1990 až 1995 pohyboval od 0 do 40 kusů. Na druhém nalezišti jsem v srpnu 1993 našel dvě odkvétající rostliny.

Zvonek hadincovitý je možno na první pohled zaměnit za zvonek klubkatý (*Campanula glomerata* L.). Oba druhy mají modrofialové zvonky nahloučený v mnohokvěté vrcholové hlávky, popřípadě v několikikvěté hlávky v paždí lodyžních listů. Spolehlivými odlišovacími znaky jsou tvar a vzhled lodyžních listů (zvonek hadincovitý má listy štětinatě srstnaté, vejčité až podlouhle kopinaté, vroubkované zubaté či pilovité, dolní zúžené v krátký řapík, horní přisedlé) a tvar lodyhy (zvonek hadincovitý nemá nevětvenou, přímou, žlábkovitě hranatou srstnatou lodyhu). V době květu (červenec až srpen) je dobrým rozlišovacím znakem čnělka, která u zvonku hadincovitého vyčnívá z květní koruny, zatímco u zvonku klubkatého tomu tak není. Zvonek klubkatý je často vysazován do zahrádek, ve volné přírodě na území CHKO Slavkovský les jsem se s ním však dosud nesetkal.

Dr. Stanislav Burachovič

STŘELECKÝ MLÝN

(k barevné fotografii na zadní straně obálky)

V Březové u Karlových Varů stojí pozoruhodná stavební památka regionální lidové architektury, tzv. Střelecký mlýn. Po roce 1945 se ujalo označení Starý mlýn.

Popud k jeho výstavbě vzešel roku 1898, kdy karlovarský střelecký spolek plánoval koncepci svého hotelu Schützenhaus

(dnes Národní dům), jenž byl dokončen v roce 1900. U starého tzv. Labitzkého mlýna v Březové, který byl v majetku střeleckého spolku, byla na soutoku Teplé s Lomnickým potokem v letech 1898 - 1899 nákladem ostrostřelců postavena velická restaurace a kavárna ve stylu chebského hrázděného statku. Měla sloužit především četným hostům březovské střelnice, jak ostatně napovídá i její název - Střelecký mlýn (Schützenmühle). Nevšední stábu projektoval na základě starých lidových vzorů chebský stavitel Haberzettl, provedla ji karlovarská firma Emanuela Grimma. Celkové náklady činily 16 000 zlatých. Okolí restaurace bylo upraveno v rozlehlý park.

Slavnostní otevření Střeleckého mlýna se konalo dne 30. dubna 1899. Střelecký spolek jej pronajímал za roční pachtovné 2 400 zlatých. Dloholetým nájemcem objektu byl až do roku 1945 Theodor Malo, výrazná osobnost karlovarského kulturního života. Oblíbenou součástí restaurace bývalo malé národopisné muzeum Karlovarská, specializované na lidové umění a zvykosloví.

V současnosti je Střelecký mlýn využíván jako rekreační středisko Dopravního podniku Praha.

Západočeská pobočka České botanické společnosti při Akademii věd České republiky ve spolupráci s floristickou sekci České botanické společnosti si Vás dovoluují pozvat na

CELOSTÁTNÍ FLORISTICKÝ KURS V CHEBU **ve dnech 8. - 14. července 1996 (pondělí - neděle)**

Trasy budou směřovány do širšího okolí Chebu včetně území CHKO Slavkovský les a exkurse budou vedeny našimi předními botaniky. Podle zájmu se uskuteční i autobusové exkurse na vybrané lokality do SRN pod vedením německých kolegů (v ceně 120 - 150 Kč). Ubytování je zajištěno v internátu Integrované střední školy zemědělsko-manažerské v Chebu (Obrněné brigády 6, cena 70 Kč, 70 lůžek, možnost stravování formou polopenze za 50 Kč/den - nutno předem objednat). Studenti se mohou ubytovat rovněž i na koleji Ekonomické fakulty Západočeské university v Chebu (Špitálský vrch, cena 35 Kč, 70 lůžek). Každý večer se budou v jídelně internátu Integrované střední školy zemědělsko-manažerské v Chebu konat od 19 hodin sezení, na kterých se bude možno informovat o trasách na příští den.

Zájemci o účast se mohou přihlásit do 15. května 1996 na adresu

RNDr. L. Hrouda, sekretariát České botanické společnosti, Benátská 2, 128 01 Praha 2.

Další informace lze získat od RNDr. E. Kuklíkové, Okresní hygienická stanice, Hradební ul., 350 51 Cheb
(tel. 0166 / 22281 - 3)

Na shledanou se těší

Ing. Lenka Pivoňková, jednatelka, RNDr. Jaromír Sofron, předseda

V z o r p ř i h l á š k y - x e r o x

Přihlašuji se na floristický kurs ČBS v Chebu

Jméno a příjmení:

Adresa:

Student: ano - ne (nehodící se škrtněte)

Chci zajistit ubytování na dny (zakroužkujte): 8./9.7. 9./10.7. 10./11.7. 11./12.7. 12./13.7.
13./14.7.

Mám zájem o stravování v jídelně internátu Integr. střed. školy zeměděl.-manažerské ve dnech (zakroužkujte):

snídaně 9.7. 10.7. 11.7. 12.7. 13.7. 14.7. večeře: 8.7. 9.7. 10.7. 11.7. 12.7. 13.7.

Mám - nemám (nehodící se škrtněte) zájem o exkurzi do SRN v ceně cca 120 - 150 Kč.

Datum:

Podpis:

Beran, Novák, Souček

NEROSTNÉ SUROVINY SLAVKOVSKÉHO LESA

(pokračování - II. část)

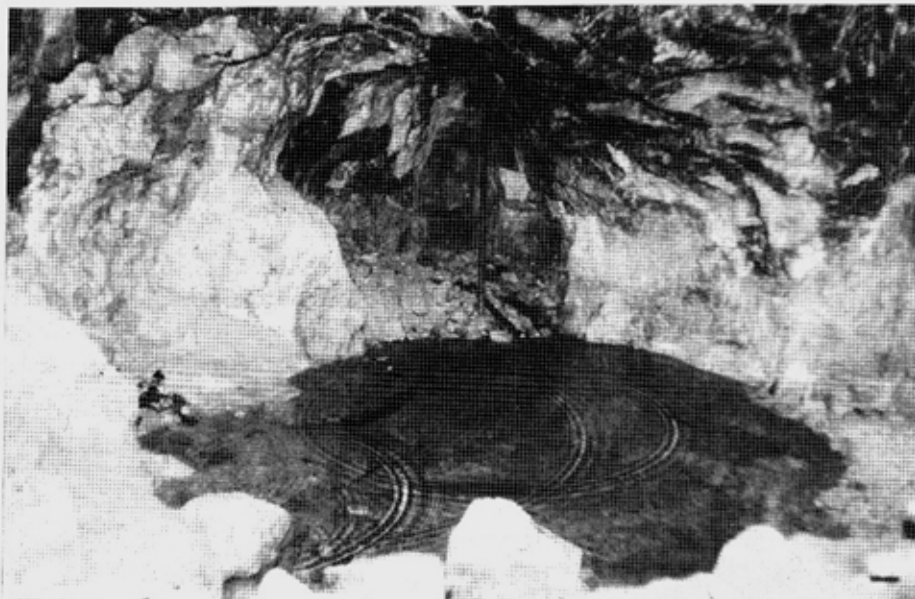
STRUČNÝ NÁSTIN HISTORIE DOBÝVÁNÍ

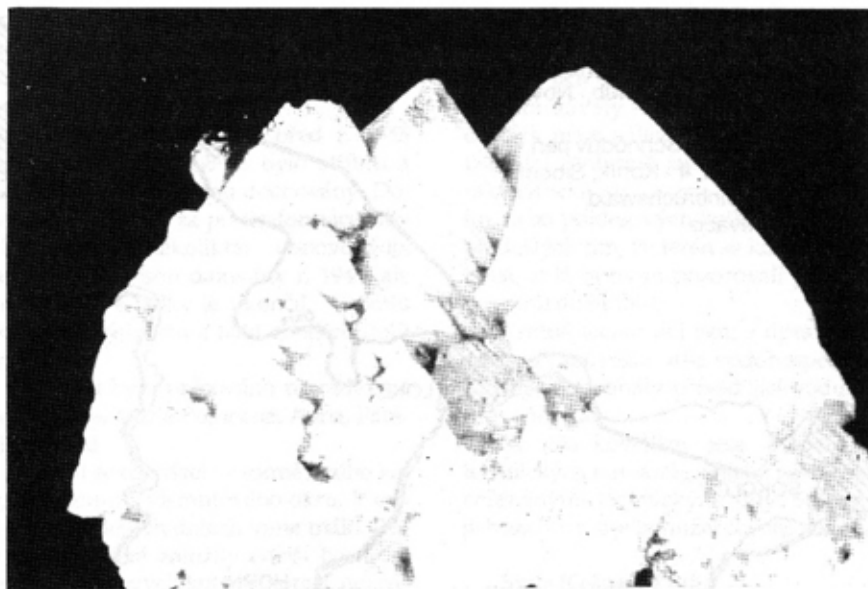
Laskavého čtenáře odkazujeme na stěžejní práci Jiřího Majera: "Těžba cínu ve Slavkovském lese v 16. století", vydanou r. 1969 v Národním technickém muzeu. Na začátku těchto řádků si dovoluujeme ocitovat z předmluvy uvedeného díla: "S počátkem novověku přichází do ještě nepříliš složité struktury evropské báňské činnosti řada nových momentů výrobně-technické, právní, správní, ekonomické i sociální povahy. V českém báňském systému se do této

doby postupně vyhranily dvě zájmové sféry, které měly nyní doznat podstatné změny. První z nich byla tradičně orientována na exploataci rud s mincovními kovy, tedy zlato a stříbro, na jejímž stálém přísunu byla závislá stabilita středověkého tržního hospodářství. Těžba těchto kovů byla podněcována státem... Druhá sféra zahrnovala těžbu tzv. obecných, užitkových kovů, které především reprezentovalo železo, cín, měď, olovo ... souvisela především se zvýšenou hospodářskou činností české šlechty...". Cílevědomě se báňským podnikáním zabývaly zejména tři rody: Rožmberkové, Šlikové a Pluhové. Posledně dva jmenované potkáváme i ve Slavkovském lese.

První těžaři ve Slavkovském lese zcela určitě získávali z náplavů kasiterit, cínovou rudu. Přišli pravděpodobně již na přelomu 12. a 13. století údolím Ohře a postupovali proti toku Slavkovského potoka.

Čistá - důl Jeroným, jezírko, stav 1995

SOMMELIT, HUBERŮV PEŇ
skutečná velikost 4 cm

Rýžování přetrvalo až do 18. století. Rozsypy s kasiteritem vznikly denudační primárních greisenových a žilných ložisek.

Pozůstatky po rýžovnických pracích nalézáme na řadě míst. Nejdůležitější byla v prostoru mezi Vysokým kamenem u Krásna a Loktem. Další mezi Prameny a Mariánskými Lázněmi, v okolí Kladské a Kynžvartu, mezi Čistou a Krásnem, u Sítin a Zádubu a na dalších místech.

Rýžovníci potřebovali ke své práci vodu a velmi důmyslně s využitím morfologie terénu a hospodárně s ní zacházeli. Pozůstatkem těchto prací jsou rýžovnické kopečky, velmi výrazné např. v lese u Pramenů při silnici na Kladskou.

Jiným připomenutím na rýžování jsou hrábě se sedmi kolíky např. ve znaku Krásna.

Cín získaný rýžováním byl lepší kvality než kov získaný z primárních ložisek. Neobsahoval příměsi, především arzen a pásky (ingoty), do kterých byl kov odléván

a dále obchodován, získané z rýžovišť nesly zdvojenou pečeť producenta.

TĚŽBA STŘÍBRA A DOPROVODNÝCH RUD

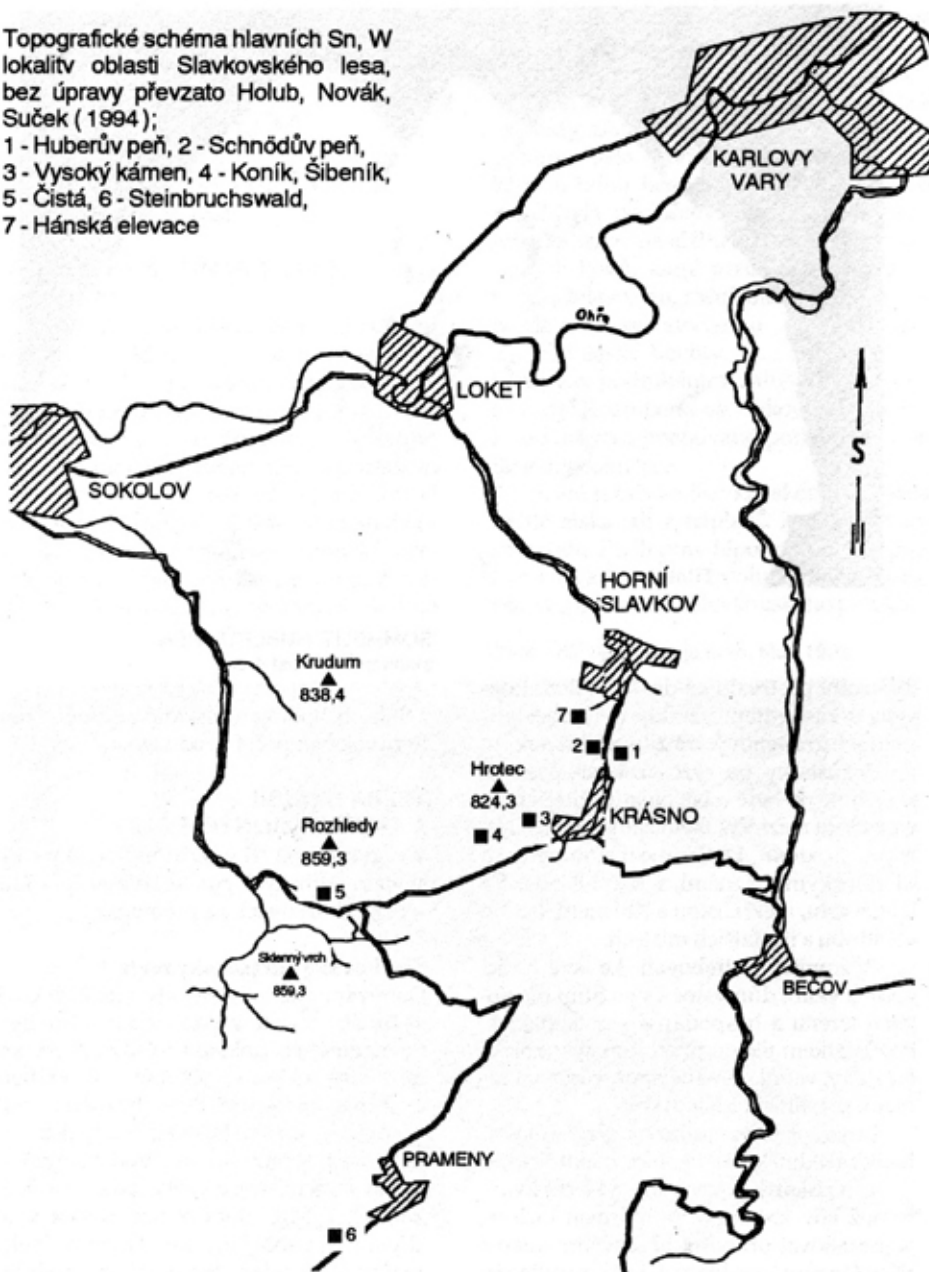
V regionu jsou tři významné okrsky s výskytem stříbrných rud - slavkovsko - krásenský, smrkovecký a pramenský.

Slavkovsko - krásenský revír

Dobývání rud stříbra, ale i dalších kovů v žilném revíru v okolí obou obcí bylo významné, co dokládá výstavba objektu mincovny v Horním Slavkově. Její existence je historicky doložena, neznáme však mince zde ražené. Historici nevylučují, že mincovna mohla spadat pod jáchymovského mincmistra a ražba pak nese jeho značku. Byla-li která mince ražena v Jáchymově, nebo Horním Slavkově nelze rozeznat. Problém by mohl být vyřešen

Topografické schéma hlavních Sn, W lokalitv oblasti Slavkovského lesa, bez úpravy převzato Holub, Novák, Suček (1994);

- 1 - Huberův peň, 2 - Schnödův peň,
3 - Vysoký kámen, 4 - Koník, Šibeník,
5 - Čistá, 6 - Steinbruchswald,
7 - Hánská elevace

pomocí obsahu stopových prvků v reprezentativním vzorku mincí.

Smrkovec

Zdejší doly byly otevřeny před r. 1545 hrabětem Šlikem. Těženo bylo stříbro a odtud ražené mince jsou dochovány. Doložení zde zaniklo za protireformace, aby bylo později několikrát obnovováno. Poslední práce jsou datovány r. 1944, ale konec světové války je ukončil. V tomto období byl získáván z hald zdejších dolů vizmut.

V revíru bylo pracováno na řadě štol jménem Janova, Marie Pomocná, Anna, Farář Plösla atd.

Vizmut se nacházel ve formě ryzího kovu, bismutinu a vizmutového okru. V celku však o zdejších dolech víme málo. Rudy stříbra, které založily zdejší hornické podnikání z nových kutacích prací, neznáme.

Prameny a okolí

Stříbrné rudy jsou známy z zjz. okolí Louky, kde byl téžen stříbrnosný galenit a prostoru mezi Prameny a Sítinami. Zde v minulém století narazil baron Junker štolou žílu s ryzím stříbrem a ušlechtilými rudami stříbra. Podle analýzy zadané J. W. Goethem ruda obsahovala 2,37 % Ag. Vzorky rudy, které vlastnil J. W. Goethe jsou dnes v Jeně.

V této štolě byl naražen pramen minerální vody s velkým obsahem kyslíčnicku uhličitého, který práce velmi ztěžoval. (Podobně tomu bylo i v Dolním Kramolíně na dole Štěstí s radostí, ze kterého ční dodnes k obloze komín dobře viditelný ze silnice mezi Planou a Chodovou Planou).

Ve zdejší oblasti úspěšně těžil Tepelský klášter.

Významná báňská díla

Hornická činnost po sobě zanechává v krajině

charakteristické stopy, i když nejvýznamnější díla jsou většinou nepřístupná a příroda se jich opět zmocňuje, zaceluje je a uzavírá závaly. Na povrchu z vlastních důlních prací nalézáme tzv. úvodní díla - ústí štol, ohlubně jam a hloubení. Charakteristické jsou tvary odvalů a propadlin, nebo poklesových kotlin lišících se od předešlých tím, že terén se konkávně prohýbá, aniž bychom pozorovali propadání povrchu do hlubin.

Kromě těchto děl jsou s úpravou rud spojena především díla vodohospodářská - rybníky a kanály přivádějící vodu k úpravárnám rud.

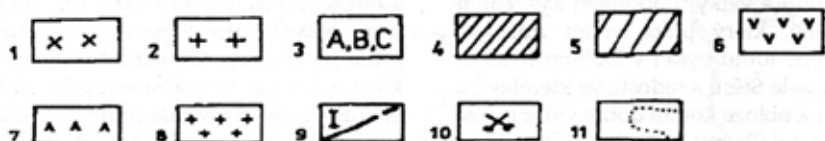
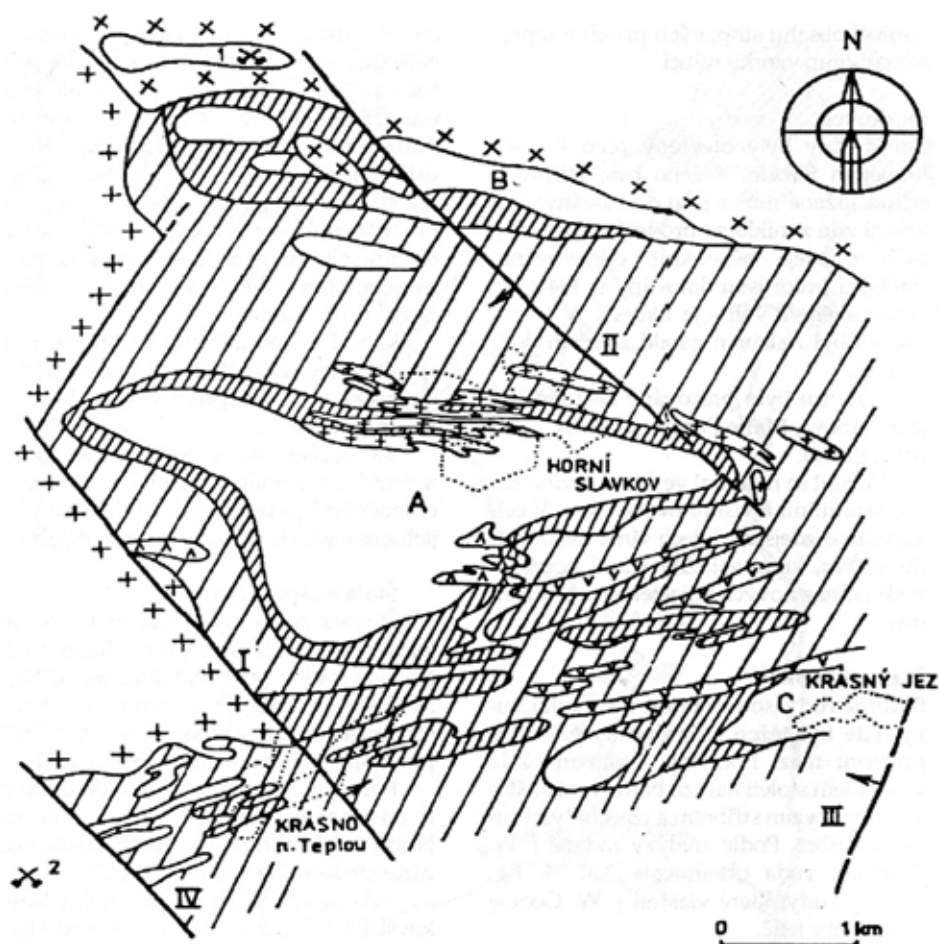
Ve Slavkovském lese máme řadu technických památek, z nichž některé jsou chráněnými technickými díly. Stupeň jejich zachování je bohužel obecně nedobrý.

Štola Kašpara Pluha

Štolové práce byly raženy k otvírce ložisek, ale především k odvodnění dolů. Některé z nich mají charakter tzv. dědičných štol, na kterých se pro finanční náročnost jejich ražby zachovávala "dědičná" práva spojená s podílem z výnosu dolů.

Pluhova štola byla ražena především k odvodnění hlavních ložisek cínu na Huberově a Schnödoově pni, ale odvodnila zároveň doly "Na Kohoutu" a další.

Byla založena na levém břehu Slavkovského potoka zhruba 1,5 km pod Horním Slavkovem. Práce byly zahájeny r. 1539 a doprovázeny řadou výsad a daňových úlev, potvrzovaných postupně nastupujícími panovníky. Nákladnost prací vedla k tomu, že štola nebyla ražena přímo k Hubru, ale "cestou" otvírala rudní žíly, jejichž současná těžba pomáhala zmírnit ekonomické zatížení. Díla podsenutá štolou platila devátý díl ze svého výnosu štolníkům. Po 48 letech nepřetržité práce dosáhla štola Huberův peň. Její délka do těchto míst byla 3.393 m. Koncem 16. století byla

Schematická geologická mapa rudního pole Horní Slavkov (podle P. A. Kazanceva et al. 1959 in Veselý 1988);

1 - žula horská, 2 - žula krušnohorská, 3 - pararuly (A - centrální poloha, B - severní poloha, C - jižní poloha), 4 - migmatizované pararuly, 5 - ortoruly, 6 - amfibolity, 7 - diority, 8 - aplity, 9 - hlavní zlomy oblasti (I - jižní zlom, II - bošifánský zlom, III - tepelský zlom, IV - bezejmenný zlom), 10 - malá uranová ložiska (1 - Nadlesí, 2 - Čistá), 11 - kontury obcí

celková délka štolý včetně překopů atd. 5,8 km a zařadila se mezi nejdelší česká štolní díla.

Pluhova štola byla hlavním odvodňovacím dílem revíru a byla stále udržována v provozuschopném stavu, což bylo díky porušení skalního masívu od samého počátku náročné. Štola sloužila svému účelu ještě zcela nedávno, přestože některé její části byly zničeny otvirkami uranového revíru a pracemi na Schnödově pni v padesátých letech. Přes snahu jejich obdivovatelů se nepodařilo prosadit její obnovení a využití k původnímu účelu - odvodnění opuštěného revíru Horní Slavkov - Krásno.

Stará důlní díla v Čisté

Další technickou památkou je důl Jeroným v Čisté s komorami po těžbě cínu. Na Huberově a Schnödově pni se převážná část rozsáhlých komor vzniklých vytěžením rud cínu propadla. Na rozdíl od těchto ložisek, tvaru relativně úzkého kužele, v němž byly komory stěsnány do malého prostoru, a proto byly staticky více ohroženy, ložisko v Čisté se vyvinulo v relativně ploše (20°) uloženém kontaktu žuly s rulovým pláštěm. Hlavní zrudněná poloha tvoří tedy polohu otevřenou ve zrudněné části vždy jedinou komorou ve vertikálním směru. Ke zničení těchto děl dochází jen prolomením stropu.

Komplex starých děl je odvodňován štolou Jeroným, která je dnes neprůchodná pro závaly, přesto plní svou odvodňovací funkci. Pokud nedojde k jejímu vymáhání, dojde k postupnému zatopení i tohoto díla a jeho postupné zkáze.

Dlouhá Stoka

V tomto případě se nejedná přímo o hornickou památku, ale o dílo, bez něž by pravděpodobně doly v trojúhelníku Krásno - Horní Slavkov - Čistá nemohly vůbec

existovat. Tato vodní cesta začínající na Kladské byla napájena řadou rybníků, pomocí nichž byl regulován její průtok. Po celé trase byla řada tzv. "odlehčovacíh" míst, která umožňovala opět provádět regulaci průtoku. Byla vystavěna pravděpodobně na trase staršího díla a při své celkové délce přes 24 km nemá vlastně v Českých zemích obdobu. Toto dílo mělo mnohonásobný význam. Mimo to, že přivádělo vodu pro pohon těžebních a úpravárenských zařízení, sloužilo i pro dopravu důlního dříví ze vzdálenějších částí Slavkovského lesa. Rovněž tato technická památka potřebuje velmi nutně údržbu a opravy.

Důl Ďuriš

Důl Ďuriš byl vyhlášen technickou památkou chráněnou státem teprve v létě roku 1995. Jedná se z tohoto pohledu o jednu z nejmladších technických památek v regionu. Smysl jeho ochrany spočívá především v tom, že symbolizuje poslední těžbu v historickém revíru.

Jáma Wilhelm byla zaražena v roce 1916 pro těžbu pásma křemenných žil Geltnauer. Později se orientace těžby přesunula na masové rudy sousedního Schnödova pně. Po válce byla šachta přejmenována na důl Ďuriš, později bývala i označována jako jáma Krásno. Památkově chráněna je těžní budova s věží, strojovna a stará hrázděná vrátnice. Do areálu dolu Ďuriš byla přemístěna i další kulturní státem chráněná technická památka, tentokrát na uhelné hornictví blízké Sokolovské pánve. Jedná se o těžní parní stroj z dolu Marie v Královském Poříčí z roku 1897. Celý areál je přebudováván na hornické muzeum.

Ložiska cínu - nejznámější suroviny těžené ve Slavkovském lese

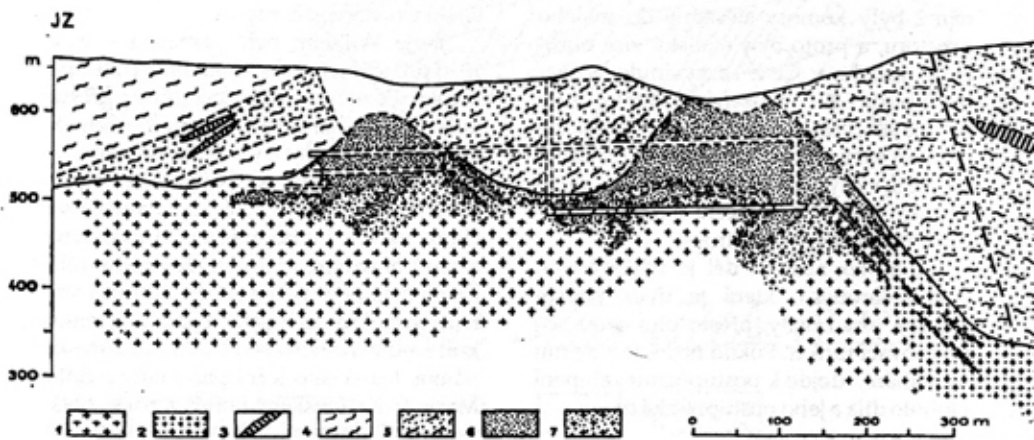
Jak již bylo výše uvedeno, cínová

ložiska Slavkovského lesa patřila vždy k největšímu bohatství krajiny Slavkovského lesa. Právě cín způsobil kolonizaci celé oblasti ve středověku a velký rozvoj řady městských center. Pro úplnost je nutno si připomenout aspoň ta nejhlavnější ložiska a výskyty.

Celá oblast Slavkovského lesa, především pak doly v trojúhelníku Horní Slavkov - Krásno - Čistá, patří k nejstarším hornickým revírům u nás a možno říci, že i ve střední Evropě. Nejstarší pokusy s hlubinným dobýváním rud je možno klást podle posledních výzkumů do 2. poloviny 12. století. Greizeny pocházející ze zdejších ložisek byly nalezeny při archeologických výzkumech v základech sokolovského a loketského hradu, které byly datovány právě do 2. poloviny 12. století a starších období. Z toho je zřejmé, že hluštinový kámen, získaný při těžbě cínové rudy, byl využíván jako levná a kvalitní surovina ke

stavebním účelům v širším okolí těžných ložisek.

První pokusy o hlubinnou těžbu byly pravděpodobně provedeny na ložisku Vysoký Kámen u Krásna. Tato mohutná skála, která vlastně představuje část jaspisem a křemenem vyplněné a později obnažené tektonické poruchy, jistě upoutala pozornost tehdejších prospektorů. Po prvních nálezech vzniká v pravém slova smyslu "cínová" horečka. Do oblasti proudí množství nových pracovních sil, dochází k rychlému rozvoji měst. Vrchol tohoto snažení pak můžeme zařadit do přelomu 15. a 16. století. Postupem doby těžba na většině lokalit upadá s jednotlivými více či méně úspěšnými pokusy o obnovení těžby. Poslední rozsáhlejší těžba byla nastartována 2. světovou válkou a byla ukončena likvidací dolů v současnosti. Historicky byl zájem o suroviny v tomto regionu podpořen i nálezy stříbrných a po 2. světové

Schematický podélný řez ložiskem Sn, W rud Krásno u Horní Slavkova (upraveno podle I. Kušníra a T. Jarchového in Bernard, Pouba 1986) ;

1 - středně zrnitá lithotopazová žula, 2 - drobnozrná porfyrická žula, 3 - aplity, 4 - biotitická pararula, 5 - migmatizovaná pararula, 6 - greizen, 7 - greizenizované horniny

válce i uranových rud. Tyto však paradoxně místo očekávaného rozvoje způsobily v podstatě zkázu oblasti.

V uvedené oblasti se vyskytla řada různě velkých ložisek a ložiskových indicií, které byly v průběhu času předmětem zájmu. Z těch nejvýznamnějších si můžeme připomenout Huberův peň, Schnödlův peň, žilný systém Gellnauer, Vysoký kámen, Koník, Šibeník, Hanskou elevaci, Borový vrch, Špičák, Čistou či peň Steinbruchswald u obce Prameny.

Oblast Slavkovského lesa tvoří západní část geoantiklinály tepelského krystalinického komplexu. Krystalinikum je na velké části území proraženo variskými žulami. Žulový komplex souvisí pod tercierními sedimenty sokolovské pánve s jeho severní nejdecko-eibenstockou částí.

V krystalinickém plášti rozlišujeme "slavkovské jádro" tvořené migmatitizovanými pararulami a žulorulami, zvrásněnými do podoby silně stlačených antiklinál a synklinál místy až v "šupinovém" vývoji. Pokleslá část slavkovského jádra v oblasti Krásna a Horního Slavkova se označuje jako Slavkovská rulová kra.

Petrograficky je tento rulový komplex tvořen převážně biotitickými pararulami, migmatity, ortorulami, amfibolity a kvarcity.

Z hlediska výskytu Sn, W mineralizace jsou předmětem zájmu především granitoidní horniny vázané na intruzi Karlovarského žulového plutonu. Tyto jsou podobné jako v celé oblasti Krušných hor děleny na dva hlavní intruzivní komplexy - normální "horské" žuly a mladší autometamorfované "krušnohorské (rudohorské)" žuly. Granitoidy skupiny horských žul tvoří hlavní masu vyvěřelin Slavkovského lesa v oblasti Karlovy Vary - Bečov - Lázně Kynžvart - Loket. Žuly mladší skupiny vystupují ve dvou hlavních komplexech - v masivu Krudum západně od Horního

Slavkova a v jižnějším masivu Lesného a Lysiny. Tyto autometamorfované krušnohorské žuly se dělí na řadu dílčích facií: typ Svárov, Třidomí, dvojslídna žula typu Milře, lithná a topazová žula typu Čistá a Jelení, albitická žula Vysoký kámen aj.

Průmyslová ložiska Sn, W rud jsou vázána obvykle na greizenové zóny ve pních a v příkontaktních zónách v autometamorfovaných krušnohorských žulách. Nejvyšší partia prŮh a přilehlé endo-kontaktní úseky zaujímají greizenové zóny, značně složitě morfologie, vytvořené intenzivním postmagmatickým procesem z autometamorfované albitické, lithno-topazové žuly. Proces greizenizace, který je nejdůležitější postmagmatickou přeměnou v této oblasti, probíhal ve složitém procesu metasomatických přeměn, provázených přenosem celé řady komponent. Směrem do hloubky greizeny přecházejí nejprve do částečně greizenizované žuly, později většinou silně rozložené, kaolinizované a sericitizované žuly, při současném zvyšování obsahu albitu. Dále do hloubky přechází greizenizovaná žula objevením se draselného živce vedle albitu do normální, středně zrnité, albitické lithno-topazové žuly, která byla pravděpodobně původní horninou všech elevací v oblasti.

Tektonicky se v oblasti projevují dva hlavní směry SZ - JV a JZ - SV. Oba vznikly v mladších fázích variské orogeneze a pohyby na mnohých těchto liniích se několikrát opakovaly. Poruchy jiných směrů jsou ojedinělé.

Velmi zajímavá je mineralogie lokalit. Ze Sn, W ložisek v oblasti Horního Slavkova a Krásna bylo doposud popsáno cca 220 nerostných druhů (245 druhů a odrůd, včetně starých označení). Tímto počtem, který nezahrnuje nerosty žil pětiprvkové formace v plášti, se řadí zdejší ložiska k nejbohatším mineralogickým

lokalitám v Evropě a z našich lokalit je lze přirovnat k Jáchymovu nebo Příbrami.

Huberův a Schödův peň

Jedná se o dva vrcholy jediné žulové elevace, založené na staré porušce proražené ve směru SV - JZ, které se spojují asi 130 m pod povrchem, tj. 500 m n. m., což shodou okolností je i průměrná úroveň žulového reliéfu v podloží rul v tomto úseku. Vrcholové partie obou pňů mají přibližně tvar zvonů s eliptickými základnami a do hloubky se plynule rozšiřují. Menší Schnödův peň byl skryt pod cca 70 m mocným rulovým pláštěm. Rozsáhlejší Huberův peň byl uložen výše a zřejmě vycházel na původní povrch.

V předpolích obou pňů jsou vyvinuty ploché elevace žul, místy bohaté zrudnění. Na SZ je to tzv. severozápadní předpolí (oblast tzv. Janečkových zásob). Na JV je to protáhlá elevace Gellnauer, která

sloužila jako kořenová zóna systému křemenných žil v plášti směru SV - JZ.

Kontakt s pláštěm je na SV a JV strmější, zatímco na SZ a JZ je mírně ukloněn a plynule přechází do povrchu autometamorfované žuly pod rulovým pláštěm. Styk pňů s nadložním krystalinikem je diskordantní a většinou ostrý, magmatické povahy. V řadě míst došlo k vytvoření obruby okrajového pegmatitu, tzv. stockscheideru. Ve výponi obou pňů jsou i přes nepravidelný průběh greizenových těles a přes velmi rozšířené mladší přeměny, které místy postihují i samotné greizeny, patrně vcelku shodné vertikální změny.

Svrchní části obou pňů a příkontaktní zóny zaujímal masivní greizen. Do hloubky přibývá greizenizovaných žul v různém stupni alterace, až výplň přechází plynule do původní albitické lithno-topazové žuly. Z rudních minerálů jsou v rudních tělesech hojné vedle kasiteritu a

wolframitu též arzenopyrit (jen v Huberově pni), sfalerit, chalkopyrit. Zrudnění je velmi nepravidelně rozmístěno a obsahy užitečných složek jsou velmi variabilní. Sn, W mineralizace se vytvořila ve vrchlících obou průů v endokontaktu s pláštěm.

(Pokračování příště)

Dr. Stanislav Burachovič

KDO BYL HEINRICH MATTONI?

Téměř každý zná minerální vodu u značky Mattoni. Málokdo však ví něco bližšího o muži, který jí dal jméno a stal se tvůrcem její slávy. O muži, jenž byl ve své době nejslavnějším velkovývozcem minerální vody rakousko-uherské říše. O geniálním obchodníkovi a mistru reklamy. Následující řádky přináší základní informace o jeho životě a díle.

Starý karlovarský rod Mattoni pocházel z italského města Tremezzina u Bellagie, kde je v listinách doložen již od 14. století. Roku 1693 přišel do Karlových Varů Ottavio Mattoni, obchodník citróny. Oženil se zde s Julianou Veronikou Breitfeldovou, dcerou městského radního a zařídil si obchod smíšeným zbožím. Jeho potomci byli vesměs cinaři a tkalci.

Dne 11. srpna 1830 se císařskému mistrovi Karlu Mattonimu narodil prvorozený syn Heinrich Kaspar Mattoni, pozdější tvůrce slávy Kyselky. Chlapec navštěvoval základní školu v Karlových Varech a 2 třídy tzv. hlavní školy (Hauptschule) v Lokti. Chtěl se stát obchodníkem. Obchodní praxi získal 12letým působením u různých firem v Praze, Vídni a Hamburgu. Řadu let byl obchodním cestujícím. Poznal celou Evropu. Po tzv. "vandrovnicích letech" se Mattoni vrátil do Karlových Varů. V roce 1857 si se společníkem Fritzem Knollem pronajal v té době nerentabilní vývoz karlovarské minerální vody. Za 10 let se mu podařilo její export ztrojnásobit. Pacht držel až do roku 1877. Roku 1867 si od hraběte Neuberga pronajal vývoz Ottova pramene v Kyselce. O šest let později pak od hraběte Černína Kyselku koupil.

Roku 1865 Mattoni zřídil firemní filiálku ve Vídni, 1872 ve Františkových Lázních a roku 1876 v Budapešti. V krátkém čase učinil z firmy Mattoni podnik s exportem do celého světa. Již v roce 1870 byl Mattoni jmenován c. k. dvorním dodavatelem minerální vody. Kromě vývozu vody založil výrobu vedlejších zřídelních produktů (rašelinná sůl, železitý a rašelinový extrakt, zřídelné mýdlo, pastilky aj.). Rašelinovou léčivou sůl vyráběl od roku 1872, kdy

zakoupil pozemky v rašeliništi SOOS u Františkových Lázní. Od roku 1879 do-
dával Mattoni ze SOOSu rašelinu do lá-
zeňských provozů v Karlových Varech. Za
své obchodní zásluhy byl Mattoni roku
1878 jmenován císařským radou. Největší
pocty se mu dostalo dne 27. října 1889, kdy
byl císařem Františkem Josefem I. povýšen
do dědičného šlechtického stavu.

Dne 1. ledna 1882 firma Mattoni slavila

25. výročí svého založení. Dobové sociální
trendy se odrazily i ve firemním životě.
Roku 1884 (6. ledna) zřídil Mattoni v Ky-
selce pro své zaměstnance nemocenskou
pokladnu. Roku 1891 ztroskotal reklamní
balón firmy Mattoni na jubilejní výstavě
v Praze. Neštěstí, při němž jakoby zázra-
kem nebyl nikdo zraněn, přineslo Matto-
niho kyselce vítaný zájem veřejnosti.

Prodejní filiálka firmy Mattoni
v Karlových Varech, 1893

O rok později (1892) zakoupil Mattoni v Karlových Varech dům Fregata na Tržišti a zřídil v něm luxusní prodejnu svých produktů. Dům byl v roce 1898 přestavěn.

Roku 1894 si zámožný velkoobchodník zakoupil vedle své vili Mattoni v Karlových Varech dům Amalienhof, pozdější sídlo jeho syna Heinricha, který se přiznal k rodině Puppů.

Rok 1894 byl pro firmu velice plodný. V téže roce byla v Kyselce zřízena elektrárna a dokončena stavba železniční tratě Vojkovice n. Ohří - Kyselka. Pravidelný provoz byl zahájen 26. ledna 1895.

V 80. a 90. letech 19. století zastával Mattoni celou řadu řídicích i čestných funkcí (president chebské obchodní a živnostenské komory, zakladatel a člen správní rady městské spořitelny v Karlových Varech, funkcionář karlovarského střeleckého spolku, spoluzakladatel četných dobročinných nadací, zástupce starosty Karlových Varů, čestný občan Karlových Varů aj.).

V letech 1897 - 1898 financoval Mattoni v Kyselce stavbu moderní kolonády Ottova pramene. V letech 1907 - 1909 pak nechal v Kyselce provést nové důkladné jímání pramenů pod vedením švýcarského inženýra Adolfa Scherrera.

Rok 1906 byl rokem založení akciové společnosti Heinrich Mattoni AG. O rok později firma slavila 50. výročí založení.

Když bylo Heinrichu Mattonimu 78 let (1908), slavil se svou ženou Wilhelmínou zlatou svatbu.

Mattoniho akciová společnost zaměstnávala kolem roku 1900 500 zaměstnanců a 60 administrativních pracovníků.

Smrt Heinricha Mattoniho dne 14. 5. 1910 byla pro firmu a Kyselku velikou ztrátou. Podnik převzali po otci synové - komerční rada Leo Edler von Mattoni a obchodní komorní rada Heinrich Edler von Mattoni.

Petr Beran

MARIÁNSKÁ KAPLE U PODLESÍ

K půvabným místům Slavkovského lesa patří údolí Podleského potoka u Podlesí blízko Milíkova. Vedle minerálního pramene Radionka se tyčí krásná budova bývalého Mladějovského léčebného ústavu, z okolí zeleně příliš nevycházejí do široké louky tamní chaty, výše proti proudu potoka se nalézají četné zbytky staré důlní činnosti, jak uvádí Z. Buchtele (Arnika 39, 1995, s. 22-24.). Nad hotelem Kňafák se pod lesními velikány choulí u cesty poutní mariánská kaple, která patřila vedle svatyně v Krásně k oblíbeným cílům putování místních věřících i lázeňských hostů z okolních měst.

Dle pověsti se po zmíněné cestě vracel z dnes zaniklého Smrkovce do Dolního Žandova řezník Lorenz s dobyt看em. V poledne jej na místě, kde se dnes nachází kaple, zachvátila silná nevolnost. Řezník myslel, že zemře. V poslední chvíli se obrátil k P. Marii a slíbil: "budu-li zachráněn, upevním zde mariánský obrazek namalovaný na plechu, který mám doma". Úzkosti pominuly a řezník se mohl šťastně vrátit. Na svůj slib nezapomněl a hned druhý den se do lesa vrátil s obrazem a vložil jej do dutiny buku.

Dle A. Gnirse byl obraz zavěšen na strom v roce 1731. Později tam vznikla z darů poutníků a sedláků z okolních vesnic poutní hrázděná kaple s věžičkou. V době vlády osvětleného panovníka Josefa II. koncem 18. století byl milostný obraz přenesen na boční oltář farního kostela v Dolním Žandově. Později nechala jedna zbožná rodina ze Smrkovce namalovat do kaple nový obraz P. Marie malířem ze Soko-

lova. Kaple je zpodobněna na několika poutních obrázcích a před rokem 1906 ji namaloval W. Wirkner, akademický malíř z bavorského Mnichova.

V červnu 1930 kaple s četnými votivními dary, které se v ní nacházely, shořela. Oblíbené poutní místo ale nezaniklo, záhy vyrostla kaple nová, do níž byl dne 11. září 1932 přenesen původní mariánský obraz z dolnožandovského kostela. Starou pověst o založení nám připomíná dodnes oltář, jenž je vybudován ve tvaru stromu. V nedávné době byla stavbička obnovena a dodnes se v ní v měsíci srpnu setkávají za zpěvu písní čeští a němečtí krajané.

Literatura:

Gnirs, A.: *Topographie ... Tepl und Marienbad, Augsburg 1932, s. 566.*

Schreiner, L.: *Eger und das Egerland, München, Wien 1988, s. 475-477.*

Unser Egerland, 10, 1906, umělecké přílohy, tab. 2.

Weidl, G.: ..., *Heimatkunde des politischen Bezirkes Plan, Plan 1896, s. 222-224.*

OBRAZ POUTNÍ KAPLE U PODLESÍ
od akad. malíře W. Wirknera z Mnichova
(*Unser Egerland 10, 1906, umělecké přílohy, tab. 2*)

